

**ТАВРІЙСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
**V. I. VERNADSKY TAURIDA
NATIONAL UNIVERSITY**

**ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ**

Міжнародна науково-практична конференція

**«РОЗВИТОК СУСПІЛЬНИХ НАУК
В СУЧАСНИХ УМОВАХ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА»**

23–24 вересня 2022 року

м. Київ, Україна

Львів – Торунь
Liha-Pres
2022

УДК 3.071(063)

Р 64

Організаційний комітет:

Катеринчук К. В. – директор Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, д.ю.н., доцент;

Горбань О. В. – д.філос.н., професор, професор кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка;

Доценко В. О. – д.і.н., доцент, професор кафедри історії та археології слов'ян, історичного факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Космина В. Г. – д.і.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Кудря І. Г. – д.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Захожай З. В. – к.і.н., доцент, завідувачка кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Тарасюк Л. С. – д.філос.н., професор, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Тимошенко Т. С. – к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Розвиток суспільних наук в сучасних умовах: теорія, методологія, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 23–24 вересня 2022 р., м. Київ. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. – 56 с.

ISBN 978-617-554-046-6

У збірнику представлено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток суспільних наук в сучасних умовах: теорія, методологія, практика» (23–24 вересня 2022 року, м. Київ).

УДК 3.071(063)

ISBN 978-617-554-046-6

© Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського, 2022
© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2022

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Приходько М. М.

Зародження кредитно-позичкових установ польського народу в часи Великого Герцогства Познанського в складі Німецької імперії (остання чверть 19 ст. – перша чверть 20 століття)..... 5

Санкович М. В.

Репресії проти УГКЦ й українського духовництва під час сталінського тоталітаризму: сповідник віри о. Михайл Косило..... 8

НАПРЯМ 2. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Пенязь П. Ю., Ель Гуессаб К.

Сутність феномена правосуддя в історії наукового знання 12

Рудомьотов Р. С., Ель Гуессаб К.

Сутнісні характеристики філософії освіти 15

НАПРЯМ 3. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ

Сінельнікова М. В.

Ресентимент в соціальних мережах..... 18

НАПРЯМ 4. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Шабанов М. О.

Системний підхід у розробці проблематики політичних режимів: принципи та рівні аналітичної розробки..... 22

НАПРЯМ 5. ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ ТА ІНСТИТУТИ

Vashtannyk O. V.

The gender parameters of individual identity in institutionalized sphere of politics 26

Метельська А. В.

Меритократія чи популізм? Як перемогти популіста на виборах..... 28

Хрипко Т. П., Шаповалова А. М.

Голокост як злочин і кара на тлі російсько-української війни – 2022: виклики сьогодення 31

НАПРЯМ 6. МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Безубенко А. В., Цимбалістенко Л. К.

«Стратегія національної безпеки участі та розширення»
як приклад трансформації зовнішньої політики США.....36

Ямпольська Л. М.

Концепції «Британської Європи» та «Європейської Британії»
в процесах європейської інтеграції та етнічної мобілізації
на рубежі ХХ – ХХІ ст.40

НАПРЯМ 7. КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Гаврилюк С. В.

Пам'ятки Волині – виразники самобутньої культури українства
(ХІХ – початок ХХ ст.).....45

Кравченко А. І.

Арт-блокчейн: методологічні основи дослідження49

Печеранський І. П.

Індустріалізація аудіовізуальної культури: досвід концептуалізації51

НАПРЯМ 1. УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/01>

Приходько М. М.,

кандидат історичних наук,

докторант кафедри всесвітньої історії та археології

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ЗАРОДЖЕННЯ КРЕДИТНО-ПОЗИЧКОВИХ УСТАНОВ ПОЛЬСЬКОГО НАРОДУ В ЧАСИ ВЕЛИКОГО ГЕРЦОГСТВА ПОЗНАНСЬКОГО В СКЛАДІ НІМЕЦЬКОЇ ІМПЕРІЇ (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ ХІХ СТ. – ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХ СТОЛІТТЯ)

Польський кредитно-кооперативний рух в межах тогочасної німецької імперії виник найпершим серед усіх польських громад, розділених в ці часи під владою імперій. Так, рух активізувався у другій половині ХІХ ст., і розвивався в рамках єдиної так званої Великопольської кооперативної системи, що мала власну ідеологічну програму спрямовану піднесення відчуття безпеки шляхом доступу до доступних грошових позичок серед польського населення, власний штаб, широку мережу філій та широке коло прихильників.

До складу Великопольської кооперативної системи входили кредитні кооперативи, а також інші види об'єднань громадян, які мали за мету сприяння поставкам і збуту сільськогосподарської продукції та об'єднані в Спілку прибуткових і господарських товариств у Познані (заснована у 1871 р.) і фінансово пов'язані з банком Спілки прибуткових компаній у Познані (заснований у 1885 р.).

Термін «великопольська система» тісно пов'язаний із Познанню, де було створено індивідуальну соціально-економічну програму К. Марчінковського і де знаходився осередок кооперативної організаціїно-ревізійної спілки, а також фінансово-господарський штаб.

Спілка включала кооперативи, що діяли у Великій Польщі, Гданському Помор'ї, Сілезії, Вармії та Мазурах і частково також у головних центрах польської еміграції.

Спілка польських прибуткових компаній у Познані, виконуючи свої статутні завдання в галузі сприяння доступу населення до кредитних коштів та обігу капіталу, був співорганізатором Селянського Банку (Bank Włościański) в Познані та делегував йому місію регулювання

готівкового обігу та кредитування кооперативів, які входили до складу спілки.

Статутним завданням банку даної спілки було здійснення банківської діяльності, зокрема регулювання притоку та відтоку капіталу прибуткових і господарських товариств шляхом прийому та надання грошей у борг [1].

Вже в 1885 р. під час установчих зборів, переважно члени наглядових рад та правлінь кооперативів, вклали 40 тис. марок акціонерного капіталу (готівкою) та підписали статут Банку спілки (Banku Związku).

З цією метою та за рекомендацією Голови Комітету Спілки, член спілки А. Шамаржевський контактуючи з Сільським банком, дозволив йому обирати спосіб прямого кредитування з огляду на фінансовий стан, що впливав з балансу банківського рахунку та кредитної історії, що зберігалися окремо для кожного кооперативу-члена спілки.

Сільський Банк отримав дієвий спосіб співпраці з кредитними кооперативами, який був втілений в наступних регулятивних принципах:

1) кооперативи надають Банку копії своїх статутів, списки членів правління та членів кооперативів, періодичні бухгалтерські баланси та річні звіти, а кооперативи мають зафіксувати максимальну суму допустимої заборгованості кооперативу;

2) банк утримує для кооперативів поточні та чекові рахунки;

3) банк дисконтує складені переказні векселі, щонайменше з двома підписами, за ставкою на 1,5% вищою, ніж рахунок Рейхсбанку Німецької імперії, але не нижче 6%, зберігаючи пріоритет для кооперативів, що входять до спілки;

4) переказні векселі, зареєстровані в Познані, можуть бути замінені на нові векселі, але кооперативи, які викуповують векселі готівкою і мають більший обіг у банку, будуть мати пріоритет в отриманні кредиту;

5) векселі, не погашені вчасно, підлягають «протесту» в перший день після стікання дати платежу;

6) «опротестовані» векселі будуть викуплені кооперативом як останнім резидентом, не пізніше восьми днів після сповіщення про «протест» [2].

А. Шамаржевському, як керівнику спілки також довелося відмовитися від запропонованої спочатку форми товариства з обмеженою відповідальністю (spółki komandytowej), зважаючи на складність функціонування адміністративного механізму та недостатньої гнучкості апарату. З цих причин рада спілки (сеймик) прийняла статут банку спілки в 1885 р., надавши йому постійну форму акціонерного товариства (formę spółki akcyjnej).

Після відновлення незалежності Польщі рада (сеймік) та Патронат спілки компаній та акціонери «одногосно проголосували за те, щоб банк спілки [...] став одним із потужних банків Польщі [...] на основі кооперативів. і служіння інтересам [...] промисловості, торгівлі та нашого ремесла» [3].

Отже, заснована кредитно-позичкова установа стикалася з проблемами модернізації внутрішньої структури. Вирішувала ці проблемні моменти динамічно та ефективно, шляхом реорганізації та зміни форми організації спілки.

Можемо констатувати що саме організаційна форма акціонерного товариства найбільш ефективно залучала приватні кошти до участі в акціонерному капіталі, полегшувала вихід на загальний грошовий ринок і обмежувала втручання держави в діяльність кооперативної банківської установи.

Другим знаковим кроком в зміні структури Спілки, було заснування власної банкової структури, з метою якнайкращого регулювання процесу залучення коштів і видачі позичок серед членів кооперативу.

Список використаних джерел:

1. § 1 statutu Banku Związku Spółek Zarobkowych z 21 XII 1885 r., Protokoły walnych zebrań (Akta Banku Związku WAP w Poznaniu);
2. F. Rakowicz, List otwarty, Związek 1877, nr. 34 i 35, s. 146;
3. Sprawozdanie Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych za rok 1921, cz. II, s. 22 i 23.

Санкович М. В.,
*аспірантка кафедри всесвітньої історії
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ УГКЦ Й УКРАЇНСЬКОГО ДУХІВНИЦТВА ПІД ЧАС СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ: СПОВІДНИК ВІРИ О. МИХАЇЛ КОСИЛО

Сьогодні, у час розбудови України як суверенної європейської держави, утвердження у суспільній свідомості гуманістичних цінностей, відродження національної пам'яті і духовної спадщини народу інтерес істориків до взаємовідносин держави і церкви як політичних інститутів та взаємовпливів культури духовної і політичної зростає. Це викликано тим, що дослідники з розсекреченням архівних матеріалів і документів отримали змогу вивчати проблеми, що довгий час відкидались, засуджувались, піддавались анафемі, від яких лицемірно відхрещувались й забували на віки [1, с. 313].

Історичні обставини, урядова політика радянської держави безумовно впливали на всі сфери буття тогочасного суспільства. Антирелігійна кампанія кардинально змінила життєві обставини духовних осіб, водночас породила різні форми опору такій урядовій політиці. Свідченням цього є, зокрема, біографії священників, які продовжували свою діяльність в умовах підпілля, особливо тих, які були висвячені вже в радянський період. Одним із них є світлої пам'яті отець М. Косило.

Народився отець М. Косило 20 грудня 1932 р. у с. Дорі поблизу Яремча на Надвірнянщині. Ще з раннього дитинства будучи маленьким хлопчиком він цікавився релігійним життям. Вирішальний вплив на покликання до священничої служби відіграла постать настоятеля монастиря ієромонаха Мирона Деренюка, який став Михайликові духовним провідником на довгі роки [4, с. 45].

У травні 1939 р., переховуючись від більшовицького гоніння, до Дорянської парафії прибуває непохитний борець за людські душі та справу Унії о. Антоній Казновський [2, с. 158].

Побачивши, що молодий юнак вірний своїй церкві, о. А. Казновський докладає всіх старань, щоб Михась здобув богословську освіту під час підпілля. М. Косило закінчує навчання в підпільній Львівській Богословській Академії, а 13 червня 1958 року єпископ Миколай Чарнецький у домі єпископа Василя Величковського уділяє йому дияконські та ієрейські свячення [9, с. 5].

В роки Другої світової війни та другого приходу «совєтів» лише загартували і посилили потяг М. Косила до вічних речей. У післявоєнні роки розпочинаються нові випробування для УГКЦ: Церква заборонена і переслідувана та загнана в підпілля. Для нього настає час вибору.

У 1949 р. М. Косило семінарійні заняття поєднує зі щоденною працею, адже родина молодого підпільного богослова в 1950-х рр., як і весь наш народ, перебувала тоді у великій матеріальній скруті. А наближеність до переслідуваних монахів та опального отця А. Казновського викликала невсипуще «зацікавлення» каральних органів тоталітарної сталінської держави. Постійні обшуки, «роз'яснювальні бесіди», численні виклики в Яремчанський міський військовий комісаріат чи відділ МДБ створювали серйозний прес залякувань і намагань зламати молодого богослова та відірвати його від «страшних уніатів». Виглядає, що ці випробування тільки міцніше загартували майбутнього священика. Михаїл Косило складає всі іспити за програмою Львівської богословської академії. Втім, духовна праця не обмежується тихими відправами [8, с. 32].

У червні 1958 р. окрилені фальшивою хрущовською відлигою о. А. Казновський та М. Косило зареєстрували греко – католицьку громаду у Дорі, зібравши понад тисячу підписів. Можна тільки уявити собі, яку бурю викликав у «квітучій радянській атеїстичній державі» цей героїчний вчинок підпільної громади забороненої і переслідуваної Церкви на чолі з безстрашними її духовними провідниками. І відповідь не забарилася: 10 червня 1958 р. з обох взято підписку про невіїзд із с. Дори. 13 червня 1958 р. ісповідник віри єпископ Миколай Чарнецький висвячує Михаїла на священика. А 25 червня того ж року в Яремчанському суді винесено вирок 80-літньому о. А. Казновському: рік тюрми і п'ять років заслання (ст. 56–21 ч. 1. 154 КК УРСР). До його учня о. Михаїла Косила застосовано суворішу кару: два роки тюрми і 10 років виселення «за незаконну релігійну та антирадянську діяльність» [9, с. 5].

У тюрмі на руках у свого учня, який уділив йому останнє святе Причастя, отець А. Казновський відійшов у вічність. Але він зумів передати своєму учневі незламну віру, священничу ревність і глибоке розуміння потреби послужити Господеві Христові до кінця. Отець Михаїл Косило перейняв від свого духовного батька хрест служіння своєму народові і гідно його поніс. «Ісус осолоджує наш гіркий смуток і помагає нам терпеливо нести свій хрест» – слова о. Казновського в останньому листі зі сталінського табору в Маріуполі мовби підтвердили їхнє правдиве ісповідництво віри. 15 січня 1962 р. о. Михаїла було знову засуджено за ст. 209 ч. 1 КК УРСР до позбавлення волі у виправно-трудовах колоніях посиленого режиму строком на три роки із засланням в Омську область [5, с. 215].

У 1970 р. єпископ Іван Слезюк призначає о. М. Косила ректором підпільної духовної семінарії. З «косилівської» семінарії вийшло 20 священників, серед яких митрополит Василь Семенюк та багато отців-деканів. Його вирізняла євангельська убогість. Тривалі контакти з духовною підтримкою о. Михаїл мав із сестрами Студитського уставу в особі матері – ігумені Олени Вігер; сестрами згромадження Мироносиць в особі ген. настоятельки с. Антонії. Широку мережу підпільних осередків охоплює о. Михаїл зі своїми вихованцями в Івано–Франківську, Коломиї, Надвірній, Яремчі, Чернівцях, Рахові, Підволочиську [9, с. 8].

Широка релігійна діяльність постійно наштовхувалась на шалену протидію радянських спецслужб. Обшуки, допити, терор вдома й на роботі викликали неабиякі нервові напруження та потрясіння. Один з останніх обшуків, який проводився в рік початку горбачовської перебудови (було конфісковано обрядові речі, богослужбові книги, іншу релігійну літературу). Прояви терору в часи перебудови вже не могли зупинити тої наростаючої сили народу до волі; вони радше були останніми блискавками перед закінченням грози і сходу ясного сонця. Так навесні 1989 р. о. Михаїл разом із високопреосвященими владиками Софроном Дмитерком, Павлом Василюком, Іваном Семедієм та іншими священниками їде в Москву і добивається дозволу реєстрації Української Греко–Католицької Церкви.

Так розпочалась нова віха в історії УГКЦ та в житті о. М. Косила. Завдяки проповідям, прилюдним богослужінням починають повертати греко – католицькі церкви їх законним власникам. Під керівництвом о. Михаїла та його вихованців греко – католики повертають свої храми в м. Надвірній, м. Яремче, смт. Делятині, та селах: Стримбі, Гвозді, Красній, Фетькові, Дорі, Ямній, Лоеві, Назавизові, Яблуніці, Поляниці, Цуцилові, Пньові, Зеленій та ін. [6, с.122].

Із виходом УГКЦ з підпілля на прохання владики-коад'ютора Павла Василюка о. Михаїл наприкінці 1990 р. їде на Буковину для місійної праці, де докладає багато зусиль для відновлення Церкви: творить нові громади, відкриває й ремонтує занедбані храми, розпочинає регулярні богослужіння. У Чернівцях він організовує ремонт у занедбаному прокатедральному соборі Успіння Пресвятої Богородиці, облаштовує церкву Покрови Пресвятої Богородиці (р-н «Садгора»), з якої комуністи зробили контору. За ревну працю та заслуги перед УГКЦ у жовтні 1991 р. глава УГКЦ кардинал Мирослав-Іван Любачівський нагороджує о. Михаїла нагрудним хрестом з прикрасами та митрою, а єпископ – ординарій Івано-Франківський кир Софрон Дмитерко призначає отця Михаїла деканом Чернівецьким з правами генерального вікарія на Буковині [9, с. 8].

10 листопада 2000 р. отець-митрат М. Косило на 68-му році життя та 43-му році священства переходить із земного життя до Господа. Прах його покоїться на подвір'ї церкви Чуда Св. архангела Михаїла в Дорі, поряд з могилою о. Антонія Казновського. Отець Михаїл у найтяжчий період історії нашої Церкви був її люблячим і вірним сином. Як відданий Христовий священник, він був чуйним вихователем, мудрим учителем, таїнственным хранителем душ сотень тисяч наших вірних серед найрізноманітніших обставин, через які вів його наш Господь Спаситель дорогами Доброго Пастиря.

Особлива шана та пам'ять йому належить за те, що своїм життям він зумів зворушити серця багатьох юнаків, привести їх до пізнання Бога, відчутти у собі голос покликання до священства і посвятитися на служіння Христові в цілопальній жертві неодруженого стану.

Список використаних джерел:

1. Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2010. 500 с.
2. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939–1950 рр.). Львів: Вид-во Укр. Католиц. ун-ту, 2005. 268 с.
3. Луцький І. Створення Станіславської (Івано-Франківської) єпархії Української Греко-Католицької церкви. Івано-Франківськ, 2004. 280 с.
4. Марчук В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2004. 464 с.
5. Нагорняк В. Діяльність отця Михайла Косила. *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир»: до 130-річчя з дня народження блаженного Миколая Чарнецького*. Івано-Франківськ: Івано-Франківський богословський ун-т, 2014. С. 215.
6. Полек В. Шематизм Івано-Франківської Української Греко-Католицької Церкви станом на 10 листопада 1995 року божого. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1995. С. 99–156.
7. Пашенко В. Греко-католики в Україні: від 40-х років ХХ століття до наших днів. Полтава, 2002. 615 с.
8. Ісповідник віри о. Михаїл Косило. URL: <http://ichistory.org.ua/2015/06/16/ispovidnyk-viry-o-myhayil-kosylo>.
9. Софрон Дмитерко, ЧСВВ, Єпископ – Емерит «З Тобою, Ісусе!». 2002.

НАПРЯМ 2. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/03>

Пенязь П. Ю.,

*аспірант кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

Ель Гуессаб К.,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНА ПРАВОСУДДЯ В ІСТОРІЇ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Термін «правосуддя» є складним за змістом та розумінням концептом. Перша його частина свідчить про право, друга – про суд. З цього випливає загальна і найбільш очевидна характеристика правосуддя, що лежить на поверхні, як правильного (правого, правового) суду, або як суду, який засновано на праві, правді, справедливості.

Є філософсько-феноменологічне розуміння аналізованого явища, де здійснення правосуддя репрезентується у вигляді виконуваного ритуалу (акту, дійства), що спрямовано на набуття законної сили випадку застосування права у вирішенні будь-яких суперечок.

Що є природою права? Які властивості права є необхідними? Для права істотними є дві властивості: примус, чи сила, з одного боку, і правильність, чи справедливість, – з іншого. Перше відноситься до основного елементу соціальної ефективності права, друге – виражає його ідеальний, або критичний вимір. Питання про те, як ці два поняття співвідносяться з поняттям права і через це, один з одним, є центральним питанням філософії права [2, с. 199].

У рамках класичної філософської традиції виділяються як правило, дві групи філософсько-правових теорій: об'єктивістські (матеріалістичні) та суб'єктивістські (ідеалістичні). Залежно від того, які відносини розглядаються як основні, виділяються різні об'єктивістські теорії: юридичний біологізм (расові теорії права), юридичний економізм (Маркс), політичний об'єктивізм (Макіавеллі, Гоббс), культурно-історичний об'єктивізм (Савін'ї, Пухта), соціологічний об'єктивізм (Конт, Ієрінг, Муромцев) та ін.

Найбільш типовою формою об'єктивістських теорій, їхньою узагальненою рисою є соціологічний об'єктивізм. Він перебільшує роль соціальних відносин. Представники цього напрямку як джерело правосвідомості розглядають виключно реально існуючі відносини, що вивчаються соціологією. Особливістю соціологічного об'єктивізму є те, що він підкреслює зв'язок права з життям, із соціальним буттям. Розуміючи під «життям» суспільне життя, соціологічний (а точніше – соціально-філософський) підхід розглядає право яке «занурене» у цю соціальну реальність.

Існують два підходи рефлексії права: 1) загальнометодологічній, загальнофілософській, що спрямований на пошуки граничних основ, умов можливості права, коли право співвідноситься з усією «ойкуменою» людського буття – культурою, суспільством, наукою та ін.; 2) внутрішньометодологічній, який також є філософським, однак здійснюється в межах самої правової науки. Така подвійність філософії права знайшла відображення в тому, що вчений ступінь з філософії права може присуджуватися як за розрядом філософських, так і за розрядом юридичних наук [2, с. 9].

Природа філософії права найбільш повно розкривається у чотирьох тезах: 1) «теза загальної природи», яка стверджує, що у філософії права можуть бути поставлені всі філософські проблеми; 2) «теза специфічного характеру», що стверджує існування специфічних проблем філософії права, що виникають через той факт, що право з необхідністю є як авторитетним, чи інституційним, так і критичним, чи ідеальним; 3) «теза спеціальних відносин», що підкреслює особливе ставлення між філософією права, з одного боку, і моральною та політичною філософією – з іншого; 4) «ідеал повноти», що вимагає поєднання всіх трьох тез у дослідницькій програмі справжньої філософії права.

В. С. Нерсесянц прихильник такої ідеї: філософська думка займається сферою загального, а правознавство у дослідженні проблем філософії цікавиться сферою особливого, особливою частиною суспільного буття – юридичною дійсністю [3, с. 8].

Як правильно зазначає український правознавець В.С.Бігун, правосуддя не може бути ототожнено із судочинством. Якщо останнє здійснюється на основі закону, являючи собою «чисто технічну» діяльність суду з «провадження» судових рішень, то правосуддя має своєю основою право [1, с. 113].

Але що розуміється під правом крім «позитивного» права у широкому значенні цього слова: закону, прецеденту, договору, звичаю? Ідея права? Але ж згідно із загальноприйнятою думкою, це

щось дуже «суб'єктивне», і тому непридатне як загальний захід для правосудних рішень...

В силу цього правосуддя може бути зрозумілим як різновид описаної вище діяльності щодо пошуку права. Але що, яка подія, випадок чи обставина змушують шукати право? Адже очевидно, що правосуддя представляє собою не абстрактно-теоретична цікавість, але підприємство, від якого залежить доля людей, що беруть участь у ньому. Можна припустити, що це подія (пригода, випадок), загальною рисою яких є справжнє чи уявне правопорушення, яке, зрозуміло, може бути ототожнено з простим «порушенням закону» [4, с. 149].

Концептуалізм у праві – це, по суті, частина юридичного світогляду, теоретична система, яка базується на юридичних символах – поняттях, конструкціях, фікціях. Право – це насамперед правові поняття, і найважливіші з них – об'єкт права (рід), суб'єкт права, правовідносини, провина, воля, джерело права, відповідальність та інше. Усі вони апріорні за своєю природою, первинні, це не результат, а інструмент науки. Речі – це унікальний елемент правового концепту. Саме вони є об'єктами-гібридами, в яких поєднується природне, соціальне та ідеальне буття. Правові поняття є не випадково узагальненою сукупністю правових явищ, а об'єктивно необхідними категоріями юридичного мислення, які міфологізують реальну дійсність, оскільки оперують апріорними поняттями, і які мають оціночний характер, оскільки спрямовані на впорядкування відносин між людьми за допомогою поділу юридично суттєвого та юридично байдужого. Юридичний концепт з'явився, коли римські юристи створили поняття суб'єкта права – *persona*, який є юридичним символом, не реальною, біологічною людиною, а правовою істотою.

Список використаних джерел:

1. Бігун В. С. Філософія правосуддя (до постановки проблеми), *Проблеми філософії права, 2006–2007*. Т. IV-V. С. 113-120.
2. Максимов С. І. *Філософія права: сучасні інтерпретації: Вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003–2010)*. Харків : Право, 2010. 336 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2011/Maximov_2010.pdf
3. Нерсесянц В. С. *Філософія права*. Москва, 1997. С. 14.
4. Стовба О. В. Феномен права як фундаментально-онтологічна основа правосуддя, *Проблеми філософії права, 2008–2009*. Том VI-VII. С. 147-153. URL: https://synergia-isa.ru/wp-content/uploads/2012/10/stovba_statia.pdf.

Рудомьотов Р. С.,

*аспірант кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

Ель Гуессаб К.,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Складні процеси соціальних змін у державі вимагають нового розуміння сутності філософії освіти як унікального суспільного явища.

Освіта є одною з базових категорій, через яку визначається сутність педагогічної науки. А у загальному сенсі освіта виступає як форма соціальної та культурної практики.

Аналіз розвитку філософії протягом усієї історії людства свідчить, що філософія завжди цікавилася проблемами освіти та виховання, а теорія освіти та виховання завжди орієнтувалися на певну філософську концепцію. Ми виходимо із позиції, висловленої В.І. Паршиковим, про те, що філософія представляє не лише глибоку рефлексію інституту освіти, а й постійно формує цінності та ідеали на перспективу. «Історія педагогіки є відображенням історії філософії (і навпаки)» [2, с. 15].

У рамках філософського осмислення світоглядно-ціннісні основи сучасної освіти розробили та обґрунтували такі вчені, як В.П. Андрущенко, Т.Ф. Бірюкова, Б.В. Братанич, В.Г. Вікторов, В.В. Горшкова, К.В. Корсак, В.Г. Кремінь, Н.Д. Култаєва, В.С. Лутай, М.І. Романенко, Т.С. Троїцька, І.Г. Фомічова, Н.В. Щубілکا та інші.

Як категорії педагогіки, поняття «освіта», «виховання» і «навчання» пов'язані з низкою інших категорій філософії, у першу чергу, з такими, як «розвиток» і «формування». Поняття «освіта» вперше введено в педагогічну науку І.Г. Песталотці (1746-1827 рр.). На його думку, освіта – це процес формування певного образу. На сьогодні термін освіта використовується в декількох значеннях: 1) як цінність конкретної людини і суспільства в цілому; 2) як процес придбання знань і оволодіння практичними методами; 3) як система або соціальний інститут і 4) як результат навчання [2, с. 12].

Термін «філософія освіти» вчені насамперед пов'язують із системністю, але як особливий тип філософської системності, який не просто перенесений із загальної філософії, а сформований у площині освітньо-галузевої проблематики.

Філософія освіти досліджує сутність, структуру і динаміку освіти як соціально організованого каналу поза біологічного наслідування. Проблемне поле філософії освіти розкривається в дослідженні: сутності освіти, чинників еволюції освіти, зміни освітніх парадигм, а також проблем взаємодії людини і суспільства в освіті [3, с. 13].

Помилкове уявлення про філософію освіти, як про якийсь вищий рівень у теорії освіти впливає з невірною уявлення про відношення філософії до інших наук, в якому вважається, що у філософії одна єдина функція – узагальнення даних всіх наук, формування найзагальніших уявлень про світ, людину та її місце у світі. Це помилка щодо філософії корениться в помилковому розумінні генези окремих наук, що полягає в міфі про відгалуження різних наук від філософії в процесі історії людства, а тому і необхідність, в силу власної обмеженості, в якійсь відмінній від цих самих наук (філософії) для зведення (синтезу) цього різноманіття окремих змістів в єдине знання про світ, людину, тощо.

Саме це нерозуміння філософії та теоретичного пізнання зумовлює вважати, що філософія займається узагальненням чужого їй матеріалу, бо свого немає і, що самі окремі науки мають потребу у філософії для визначення найзагальніших теоретичних положень про власний предмет, тому що у самих (науках) таких засобів немає.

А тому філософія не може бути, і не є «узагальненням» для інших наук, наприклад, з метою визначити один загальний закон. У філософії свій власний предмет: «І тільки загальне, що перебуває у всьому без винятку, було, є і буде предметом філософії». Філософія освіти, у кращому разі – філософськи рефлексивна критика емпіризму в педагогічній теорії, але ніяк не частина такої. Якщо ж свою спробу реалізувати цю «функцію» назвати філософією освіти, то таке визначення буде необ'єктивним.

Якщо під філософією освіти розуміти по суті «метафізичну» надбудову над теорією освіти, то педагогіка виявляється зайвою. Методолого-педагогічний нігілізм спрямований витісненню педагогіки філософією освіти, він відмовляє педагогіці у можливості концептуального осмислення інноваційного педагогічного досвіду у контексті нової соціокультурної ситуації і бачить можливість її якісного розвитку. Для вирішення проблем сучасної педагогіки пропонують відмовитись від самої педагогіки, подібно до того як якби головний біль бралися лікувати за допомогою гільйотини [1. с. 92-93].

На відміну від класичної педагогіки, філософія глибше розглядає саме поняття «освіта». Аспектний підхід до змістовного трактування пропонує розглядати освіту як цінність, систему, процес, результат.

Тож, у визначенні наукового статусу вчені сходяться на тому, що філософія освіти має двоїтий характер – це наука та світогляд. Філософія освіти – це галузь наукових знань у системі наук, на основі чого виробляється індивідуальне світорозуміння та суспільна думка. Філософія освіти – інтегративна наука про освіту, в якій предметом є світоглядно-методологічне обґрунтування та узагальнення освітньої практики, а об'єктною сферою філософсько-освітнього знання – інтеграція ціннісно-цільових, системних, процесуальних та вихідних компонентів освіти.

Список використаних джерел:

1. Данилюк А.Я. Теория интеграции образования. Ростов-на-Дону. 2000. С. 92-93.
2. Сулима И.И. Философия образования и перспективы философии, *Вестник Мининского университета*. 2016. № 2.
3. Філософія освіти, / Т.Н. Кучера, Л.І. Насонова, В.В. Дейнека. Харків : ХНМУ, 2015. 63 с.

НАПРЯМ 3. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/05>

Сінельнікова М. В.,
*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії
Національного університету «Львівська політехніка»*

РЕСЕНТИМЕНТ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Минуло багато часу відтоді як Ніцше використав поняття «ресентимент», сьогодні його застосування значно розширилося. Все частіше ресентимент починають використовувати на міждисциплінарному рівні, як «універсальний, пояснювальний і викривальний принцип, застосований до всіх сфер життя» [9, с. 217]. Особливо відчутним є його вплив в соціальних мережах, де він стає тим невід'ємним фоном, на якому успішно процвітає жорстокість, ненависть та агресивність Інтернет користувачів. Через це проблема ресентименту потребує більш ретельної смислової інтерпретації та концептуалізації.

Термін ресентимент Ніцше запозичує з французької мови, його часто використовують без перекладу, бо він не має аналога в інших мовах. Тому, як говорив Шелер, «ми користуємося словом «ресентимент» не з особливої переваги французької мови, а тому що нам не вдається перекласти його німецькою» [7, с. 7]. Українською ресентимент можна визначити як «повторне відчуття» або «знову переживання». Основою ресентименту є гримуча суміш внутрішньо суперечливих негативних переживань, до яких зазвичай відносять обурення, злопам'ятність, ненависть, злість, злостивість, агресію, лють та ін. Для їх активації потрібне почуття неповноцінності, спровоковане важким усвідомленням марності спроб підвищити свій життєвий чи соціальний статус, що викликає виплески безпричинної агресивності в мережі.

Сьогодні соціальна активність індивідів здебільшого проходить в мережевому просторі, де вони висловлюють увесь спектр своїх емоцій, частіше за все негативних. Так невдоволення власним життям, неможливість розстановки правильних життєвих пріоритетів, нездатність віднайти сенс власного існування та діяльності, створюють сприятливий ґрунт для актуалізації ресентименту в соціальних мережах, які забезпечують його процвітання анонімністю, відсутністю контролю і покарання. До цього додається послаблення психологічних

бар'єрів, які обмежують вихід прихованих почуттів і бажань, що змушує людей поводитися в Інтернеті так, як вони зазвичай не поведуться в реальному житті [8, с. 321].

В мережі ресентимент перетворюється з індивідуального на загально-людський феномен, оскільки людина почуває себе більш комфортно лише у натовпі, де можна позбутися власної «невдалої» суб'єктності, стати кимось іншим, кимось кращим, ніж вона є насправді. Тому сам образ «маси» з її конформізмом, ідеєю рівності і прагненням стандартизації можна вважати відображенням та виявленням почуття ресентименту. В цьому моменті мережевий ресентимент набуває свого соціального «забарвлення», виступаючи складним комплексом соціальних почуттів, викликаних станом сучасного суспільства, орієнтованого на масове виробництво і споживання матеріальних благ. Це підштовхує індивіда до регресивного пристосування та безупинного споживання, актуалізуючи тим самим перефразований декартівський вислів: «споживаєш, отже існуєш». Більше того, сама людина перетворюється на простий об'єкт споживання, успіх якого «на ринку» інтернет-мереж визначається суто зовнішніми атрибутами: кількістю підписників, переглядів, лайків-дизлайків, коментарів.

Це в свою чергу провокує жорстку конкуренцію за онлайн-територію, яка призводить до утвердження в людських взаєминах гоббсівського принципу «людина людині вовк». Внаслідок цього в мережі починає утверджуватися нова форма спілкування – гнівна та агресивна риторика, позбавлена будь якої логіки, змісту та аргументації. Адаже тепер головне привернути якомога більше уваги, залучити до «дискусії» якнайбільше інтернет-користувачів, а цього неможливо досягнути за допомогою мирної конвергенції. Тому сьогодні Інтернет мережі активно пропагують злякисну агресивність, як один з найбільш продуктивних способів «виживання» [5, с. 10] і швидкого досягнення успіху. Через що руйнується основа людської взаємодії – прив'язаність, завданням якої якраз і постає протистояння агресії [3, с. 89]. Крім цього з мережі зникають такі поняття як «пошана», «авторитет» та «співпраця», які виступають блокаторами для «перенесення власних невдач на образ зовнішнього ворога» [4, с. 124]. Подібне домінування ворожості та агресивності у структурі людської особистості призводить до деградації, звужуючи її зміст до тотальної неприязні до іншого. Останній починає розглядатися не як опонент чи конкурент, а саме як *ворог*, що «вороже відрізняється від нас» [2, с. 162]. Це спонукає ресентиментну людину зневажати його та звинувачувати, бо частіше за все ми найбільше «недолюбноємо» тих, хто змушує нас відчувати власну неповноцінність.

Все це дає «право» ресентиментній людині без докорів сумління спрямовувати на «ворога» усі свої образи та комплекси, перекладаючи на нього весь «тягар» відповідальності за власні невдачі та особисту неспроможність. В цьому випадку ресентимент постає як одна з форм самоутвердження людини, покращення її самопочуття та підвищення самооцінки, що розкриває екзистенційну сутність даного феномену. Людина, невзможі перевершити іншого (бо завжди знайдеться хтось розумніший, успішніший, щасливіший і т.д.), піддається ресентименту, знаходячи вирішення проблеми у створенні власної зручної філософії: якщо применшити гідність та заслуги «ворога», то в результаті отримаєш вищу оцінку самого себе. Саме так ресентиментна особистість намагається самоутвердитися за рахунок Інших, нівелюючи та применшуючи їх досягнення, оскільки не може похизуватися власними.

Здійснюючи це, ресентиментна людина відчуває легкість, цілісність та завершеність, прилив сил, «дихання» життя та свободи. Хоча насправді ні про яку свободу не йдеться, радше навпаки, в ресентименті відбувається її відкидання і протидія, що акумулює «останні» механізми виживання – екстремальну конвульсію волі: ненависть. Остання своєю чергою проявляє себе у вигляді волі до влади в її декадентській версії, як певний сурогат сили, що повсюдно присутній в Інтернет просторі. Зокрема, в прагненні привернути до себе увагу, нав'язливого пропагуванні власних принципів та ідеалів, завзятості та демонстративності в сужженнях тощо. Однак ресентиментну наполегливість від істинної волі відрізняє її негативізм, екзистенціальну пасивність і консерватизм.

В цьому моменті ресентимент проявляє свій руйнівний характер, адже він прагне придушити і обмежити, ухиляючись від дії, тим самим дозволяючи реактивним силам в людині переважити активні [1, с. 111]. Прагнучи відповідати зовнішнім мережевим стандартам, особистість перестає бути ідентичною самій собі, втрачаючи при цьому свою унікальну індивідуальність, перетворюючись на розтиражований мережевий типаж. Створений людиною Інтернет образ з часом стає відстороненим / чужим по відношенню до неї. Тому особистість більше не може конкурувати не те що з іншими, а навіть з самою собою, точніше, з своєю «покращеною» мережевою версією. Це провокує появу *саморесентименту*, який проявляється в тому, що увесь свій ресентиментний «потенціал» людини спрямовує не на інших, а на саму себе. Точніше на ту віртуальну, «досконалу» особистість, якою б вона могла стати в реальності, але так і не стала. Ця форма ресентименту стає сьогодні найбільш поширеною і практично непереборною в соціальних мережах. Тому основне прагнення ресентиментної

особистості не здобути щось самій, а забрати чи хоча би сплюндрувати те, чим володіють інші. Доля таких людини – не жити, а виживати, не грати, а відіграватися, не творити, а коментувати.

Таким чином сучасний мережевий простір перетворюється на театр масок та ярмарок марнославства, основне завдання яких полягає у приховуванні істинної сутності людини, навіть від неї самої. Демонстративно привабливий «зовнішній» образ, підкріплений ресентиментом, не тільки маскує все низьке, «надто людське» в людині, але й знецінює в ній усе цінне та унікальне. Ця дуалістична природа особистості (мережево-публічне та внутрішнє «Я») стає однією з найбільш драматичних моментів розгортання ресентименту, який робить людину «пошматованою й розкиданою, неначе на бойовищі» [6, с. 117]. Це розкриває і «двуликість» самого феномену ресентименту, який з одного боку відображає «темну» сторону людської особистості, яку вона прагне приховати від інших і від себе, а з іншого – безперечно володіє публічним обличчям, він хоче про себе заявити, хоче бути почутим в мережевому просторі.

Список використаних джерел:

1. Deleuze Gilles. Nietzsche and Philosophy / Trans. Hugh Tomlinson. New York: Columbia University Press, 2006. 256 p.
2. Донскіс Л. Збентежена ідентичність і сучасний світ / Пер. з англ. О. Буценка. К.: Факт, 2010. 312 с.
3. Eible-Eibesfeldt I. Human ethology. New York: Aldine de Gruyter, 1989. 370 p.
4. Lasch C. The Revolt of the Elites and the Betrayal of Democracy. New York: W. W. Norton & Company, 1996. 276 p.
5. Lorenz K. On Aggression / Trans. by Marjorie Kerr Wilson. London, New York: Routledge, 2002. 320 p.
6. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади / Пер. з нім. А. Онишка, П. Тарашука. Київ: Основи, Дніпро, 1993. 415 с.
7. Scheler M. Ressentiment. Das Ressentiment im Aufbau der Moralen / Trans. by Louis A. Coser. URL: <https://hscif.org/wp-content/uploads/2018/04/Max-Scheler-Ressentiment.pdf> (дата звернення: квітень 2018).
8. Suler J. R. The online disinhibition effect. *CyberPsychology & Behavior*. Volume 7, Number 3. 2004. Pp. 321-326.
9. Шаап С. Мстива отрута: Ріст невдоволення / Пер. з нід. С. Святенко. К.: Вид-во Жупанського, 2015. 224 с.

НАПРЯМ 4. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/06>

Шабанов М. О.,

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології*

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У РОЗРОБЦІ ПРОБЛЕМАТИКИ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ: ПРИНЦИПИ ТА РІВНІ АНАЛІТИЧНОЇ РОЗРОБКИ

Сучасна політична наука знаходиться на етапі переосмислення концептуально-методологічних шляхів та парадигм досягнення динамічної соціально-політичної дійсності. Системи влади (з різним ступенем пролонгованості у часі, тобто так звані «політичні режими» лише сегмент загальної картини політичної реальності, однак вже зараз вони демонструють наскільки непередбачуваними можуть бути у вимірі нелінійності, з поліваріативним багатофакторним впливом перебіг суспільно-політичних та соціокультурних процесів на локальному, регіональному та міжнародному рівнях відносин. Слід наголосити на важливості вироблення дієвої методологічної платформи для аналітики політичних режимів та комплексу явищ, які природньо пов'язані з ними. Перманентне надходження нових знань, створення інформаційних та інтерпретаційних блоків для стратегічних й поточних політико-режимних проблематик обумовлюють загиблення у причинно-наслідковій звязки.

Мета наукової публікації полягає у розкритті принципів засад застосування методології підходу у дослідженні актуалізованих сучасною політологічною наукою дослідницьких аспектах політичного режиму.

Системний підхід беззаперечно слід вважати сегментом фундаментальної методології, яка була застосована у історичній ретроспективі для пояснення поняття «політична система» такими вченими, як Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч. Системний погляд на став з однієї сторони шляхом трансформаційного подолання логічних помилок у досягненні політичної проблематики, з іншої сторони саме з відміченої «авторської тріади», застосування його основи набуло

системно-субективістського порядку, тобто були детерміновані окремі авторські погляди на системну методологію та поточну аналітику [4]. Крім того, традиційно система апіорі стала мати характеристики своєрідного «чорного ящика» (мати сукупність непередбачуваних складових, як у функціональному, так й дисфункціональному спектрі) [5]. У подальшому саме опора на методологічну диференційованість спричинила оформлення різних інтерпретативних полей щодо політичних феноменів, їх функціоналу та перспектив у подальшому розвитку. При чому широкому впровадженню диференційно-розподілених моделей сприяло й залучення елементів фундаментальної й поточної компаративістики, яка набувала популярності у колах дослідників – політологів у США та Західній Європі.

Безумовна першість у цьому напрямку належить американському досліднику Г. Алмонду та норвезькому досліднику С. Роккану. Відповідно були сформовані американська та європейська традиції системно-парадигмального розгляду політичних феноменів в цілому, де специфічна увага була приділена центральному стрижневому явищу, а саме політичній системі у всій її різноманітності й диференційній розповсюженості.

Кожен з цих вчених продемонстрував власний авторський підхід до потреби політологічної науки у революційному переосмисленні інтерпретаційних моделей політичних явищ. Кожен з представлених авторів запропонував свій концептуальний шлях до глибинного аналітичного розгляду всього спектру політичних феноменальностей у мережі звязків й детермінацій [1].

Відтворюючи вектори дослідницької роботи політологічної науки на основі системного підходу необхідно наголосити на трьох фундаментальних інклюзіях цього підходу: 1) Відтворення принципів та закономірностей політичних систем, як постійних політичних утворень; 2) розгляд політичних режимів й відповідної проблематики у якості тимчасового стану (або станів) політичних систем, тобто політична система одна, проте здатна до змін політичних режимів у всьому спектрі кластерів від традиційних, авторитарних, тоталітарних до транзитних й розвинених демократій; 3) розробка, оформлення та залучення понять у вимір системного осмислення й намагань відтворити логіку їх внутрішніх чи зовнішніх детермінацій. Відповідно такі шляхи реалізації системного підходу у політичній науці відбуваються у контексті ретроспективи, проспективи та перспективи. Принципово необхідним стає врахування також таких показників, як 1) ієрархічність системи влади і прийняття рішень; 2) інституціональної, комунікативної, нормативної, культурно-ідеологічної та функціональної підсистем; 3) Рівнів наявної владної

системи: мега-, мезо-, мікрорівня; 4) функцій систем влади, тобто політичного управління, мобілізації і розподілу ресурсів, узгодження інтересів, політичної соціалізації та ін.; 5) критеріїв та факторів ефективності систем влади.

Важливо зацентувати увагу на тому, що більшість категорій й понять, які використовуються у сучасній політологічній науці й міждисциплінарних її напрямках мають в собі специфічні основи саме з системного підходу. До таких понять можна віднести слідуючі: політична система, політичний режим, політичний процес, трансформація, транзит, політична динаміка, біфуркація, актор та інші.

Специфіка стратегічної та поточної оцінки політичного режиму базується на системній методології, специфічному інструментарію, закономірностям виникнення, функціонування, розвитку, занепаду суто системного об'єкту. Режим акцентований, як багатоматричний феномен та наукова категорія у сенсі політичної теорії (у розумінні універсальної аналітичної конструкції, яка передбачає високий ступінь формалізації законів, закономірностей, принципів і технологій владного впливу у визначений темпоральний період й з відповідними територіальними, соціокультурними обмеженнями). Пріоритетність категорії політичного режиму у системному векторі актуалізована спорідненістю з більшістю понять, які характеризують саме «кратологічний» перелік понять: державна влада, уряд, гілки влади, муніципальна влада, опозиція та ін.

Однак стратегічна методологія має на меті оцінити системно – генетичні й культурно – історичні першопричини формування політичного режиму певного типу. Наприклад, якщо ми маємо на меті стратегічно проаналізувати походження авторитарних режимів сучасності, то, перш за все слід заглибитися у культурний «бекграунд» у вигляді давньосхідних деспотій, де вже виокремлювалися такі риси як персоналістська спрямованість та опора на релігійну чи суто традиційну платформу у впливі на підданих.

Важливим кроком у системному розгляді політичних режимів сучасності є диференціація за критерієм масштабу, тобто визначення певної внутрішньої субординації систем (технологій) влади. В.В. Романова у статті «Політичний режим у національному та регіональному форматі» наголошує на тому аспекті, що «політичний режим може виокремлюватися на будь-якому рівні, де суб'єктність акторів достатня для вибору стратегій щодо розподілу ресурсів» [3, с. 262].

Висновки. Системний погляд на проблематику дослідження політичного режиму залишається найбільш дієвим засобом демонстрації політичної феноменальності у концептуально-методологічному й практико-прикладному сенсі. Політичний режим

з точки зору системного підходу, безумовно, є темпоральною, функціональною та локалізованою характеристикою влади, яка спирається на аналіз якісних й кількісних показників діяльності, прийнятих рішень, реалізованих проєктів реформ тощо. Окремими показником виступає «поведінкові» специфіки конкретного політичного режиму, тобто його здатність до побудови загальної мімікрії інститутів (фасадної демократії при авторитарних сутнісних принципах в організації). Виділяються внутрішні та зовнішні імпульси й механізми влади, яка набула чинності та реалізовує конкретну функціональну модель. Реалізація функціональної моделі влади при загальній легітимації методів управління й контролю демонструють системний успіх політичного режиму у відповідності з типом, його метою й кінцевими завданнями.

Політичний режим найбільш повно репрезентований саме у сенсі інструментально-технологічного підходу до влади та розкриває, передусім, темпоральні особливості системи владної організації в межах конкретного політико-системного формування соціальних взаємовідносин, де домінують або закріплені моноцентричні, або поліцентричні принципи організації.

Список використаних джерел:

1. Борко Т. М., Воробйова С. С. Політичний режим: суть та основні підходи щодо його визначення. *Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: національні, глобалізаційні, євроінтеграційні аспекти* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 17-18 листопада 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 123–127.
2. Лясота Л. І. Проблеми інституціоналізації прикладного політичного аналізу та прогнозування у сучасному українському суспільстві. *Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування*. Збірник матеріалів / За ред. М. М. Розумного. К. : Національний інститут стратегічних досліджень. 2006. С. 2–9.
3. Романова В.В. Політичний режим у національному та регіональному форматі. *ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 38. С. 257–265.
4. Рубанов В. Системна сутність політичного аналізу. *Політичний менеджмент*. 2010. № 4. С. 42–52.
5. Чорней Н. Б., Чорней Р. К. Теорія систем і системний аналіз. К. : МАУП, 2005. 256 с.

НАПРЯМ 5. ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ ТА ІНСТИТУТИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/07>

Bashtannyk O. V.,
Candidate of Political Sciences,
Associate Professor at the Political Sciences Department
Oles Honchar Dnipro National University

THE GENDER PARAMETERS OF INDIVIDUAL IDENTITY IN INSTITUTIONALIZED SPHERE OF POLITICS

Despite the fact that institutions in new institutionalism are considered as independent political actors with their own goals and interests, the real participants of the social processes are considered the individuals – institutions mostly are constraints that help individuals avoid the negative ‘emerging effects’ of collective action and enable social actors to work together to produce beneficial social goals. N.V. Yeremeieva considers that it provides some opportunity to talk about referring this approach to the principle of «methodological individualism», because the new institutionalism in this sense is based at the micro level on a theory of practical action, which is rooted in Weberian notion of social action as an action oriented towards other people [2, p. 78]. Such epistemological turn made possible in political science due to the golden age of behaviourism research program, in which individual interests are milestones for nomination and proving of the hypotheses about the nature of phenomena and regularities of the political world processes. But, in R.M. Smith’s opinion, political sciences cannot rely solely on the behavioralism or formal theory at the studying of political institution. Instead, the role of historical contexts and meaning should not be neglected, especially in researching of institution’s political identity [4, p. 301-305]. Consideration of the subjective factor provides an institutional theory by a completeness and, for accounting of the approach complexity, allows extend its epistemological status to the paradigm of political science as a stable conceptual model of theoretical standards of formulating political problems by a researcher in a political analysis.

The research strategy of new institutionalism allows analyzing the political phenomena of complex nature that are typical of the system, implementing and maintaining democratic standards of politics in the modern world, such as individual identity institutionalized at the collective level of political interest aggregation. In order to determine how the established practices of institutionalized social and political interaction

influence determination of the political actor behavioral strategies, their motivation to meet their own interests within certain socially designed conventions in respect of their own and group identity and how they affect the macrostructure functioning level in the long-term dimension, we chose to analyze now the gender criteria.

Gender is present in the processes, practices, images and ideologies, and distributions of power in institutions. Gender relations play out at different institutional levels, ranging from the construction of images, symbols, and ideologies that justify, explain and legitimize institutions and their gendered patterns of hierarchy and exclusion [3, p. 567-568]. As an example of institutional mechanisms for implementing and ensuring gender policy, researches can identify the problems and directions of the elementary strategic vision of the benefits of gender policy in ensuring equal rights and opportunities for women and men [1, p. 34]. In that sense, it may be noted that social and political institutions also act as factors of behavior legitimizing standards that identify political actors based on gender differences in their institutional status – whether they can and to what extent participate in the political process (and still while electing a woman as the head of state or government, the media puts an emphasis on her gender, rather than, for example, her educational back ground).

For developed countries the discourse of gender equality is a symbolization of commitment to democratic values and the desire to enter the circle of these countries leads to the necessity of political transformation, but as noted by A.A. Grusheva and I.G. Kantsur, even among scientists there is a possible polemic regarding the fact that the issues of gender equality in the democratic state system of Ukraine are imposed on us from Western society and are artificially contrived [1, p. 30]. Outlining what a feminist historical institutionalism analysis of transitions to democracy might look like, G. Waylen concludes that one of the potentially most significant contributions of this type of a theory is in that it can help to understand how positive gender change, such as improvements in women's descriptive and substantive representation, can come about [5].

The political discourse about the place of individual identities among institutionalized practices of social and political interaction can transform institutional framework of the political system and to determine the status of the state as a key institution in the political system of the society and an actor in international politics. Ensuring gender equality for the active participation in various political institutions (from NGOs to political parties and state authorities) is one of the typical evidences of the political system democratization, which could lead other social institutions to a crisis, namely, a family, marriage.

Bibliography:

1. Грушева А., Канцур І. Управлінські аспекти гендерної політики в Україні: інституційні механізми регулювання. *Науковий вісник МНУ ім. В.О. Сухомлинського. Економічні науки.* № 1 (12). Червень 2019. С. 29-36.
2. Єремєєва Н.В. What is new in new institutionalism? *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць.* Вип.14. 2008. С. 75-79.
3. Acker J. 1992. Gendered Institutions: From Sex Roles to Gendered Institutions. *Contemporary Sociology.* 1992. № 21(5). P. 565-569.
4. Smith R.M. Identities, Interests, and the Future of Political Science. *Perspective on Politics.* 2004. № 2(2). P. 301-312.
5. Waylen G. What Can Historical Institutionalism Offer Feminist Institutionalists? URL: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=534142&fileOId=625444>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/08>

Метельська А. В.,

*аспірантка кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету*

МЕРИТОКРАТІЯ ЧИ ПОПУЛІЗМ? ЯК ПЕРЕМОГТИ ПОПУЛІСТА НА ВИБОРАХ

Політична система України за останні десятиліття пройшла суттєвий шлях демократизації виборчої компанії. Проте як показали крайні вибори президента та дострокові вибори парламенту, виборча кампанія має все ще олігархічний характер та застосовує «брудні» політичні технології. За таких умов досить часто більші шанси на перемогу є у кандидата від популістичних сил. Такий вибір не дасть можливості реалізувати увесь потенціал держави та поставить політичну систему під загрозу зростання впливу фінансово-промислових груп. За таких умов постає питання – як кандидату, який розуміє що краще для держави та громадян не піддатись під бажання популістичних обіцянок та обійти конкурентів.

Перш за все, варто визначити, що для нас являє собою виборча та передвиборча кампанія. Виборча кампанія – складне і багатогранне поняття. З точки зору політолога, виборча або передвиборна кампанія являються стадією виборчого процесу, яка включає висунення і

офіційну реєстрацію кандидатів, їх передвиборну боротьбу, покликану познайомити виборців з їх програмами і платформами, з особою кандидатів, і на цій основі зробити свій вибір. Передвиборча кампанія являє собою сукупність заходів, що проводяться до офіційного початку виборів, які забезпечують попередню агітацію виборців. Передвиборча кампанія – це необхідний етап підготовки і проведення повноцінних і змістовних виборів.

Серед завдань передвиборчої кампанії головним є розв'язання проблем упізнання кандидата, формування його позитивного образу, проведення необхідних агітацій проти потенційних конкурентів та ін.

Стратегія будується здебільшого на таких чинниках: декларація причетності до передвиборчого блоку, партії, владної структури, політичного лідера, створення міжособистісного та ідеологічного контрасту кандидатів, ставка на базову проблему, формування позитивного іміджу кандидата, створення негативного іміджу конкурентів; ставка. На основі розробленої стратегії і тактики формулюється виборча програма (платформа) кандидата [1]. Програма має відповідати на актуальні для виборців питання: соціально-економічні, політичні, екологічні, релігійні, етнокультурні тощо. Під тактикою виборчої кампанії розуміється, як правило, сукупна цілісність прийомів і методів, які дають можливість найбільш оптимально і ефективно впровадити в масову свідомість виборців її змістовну стратегію і примусити їх проголосувати за того чи іншого кандидата [3; 4]. Залежність тактики кампанії від її стратегії простежується досить слабо: різні кампанії можуть реалізовуватися за допомогою однакових тактичних методів. Серед прикладів цікавих та комплексно проведених виборчих кампаній варто виділити популістичну повістку Дональда Трампа, у якій поєднано іміджеве позиціонування, проблемне позиціонування, позиціонування по відношенню до конкурентів, а також модель домінуючого стереотипу.

У випадку Трампа переміг популізм, проте є і зворотні приклади. Так у сусідній з нами Молдові на останніх виборах президента прийшла Мая Санду, що перемогла проросійського популіста Ігоря Додона. Досліджуючи цей приклад, варто відзначити два основні фактори її успіху [1; 2].

Перший, Мая Санду усю свою політичну кар'єру позиціювала себе як людина із високими моральними цінностями. На посаді прем'єр-міністра вона проявила себе як людина, яка розуміється не лише на політиці, а й в економічному житті Молдови.

Другий, це детально продумані політична стратегія і тактика. Її конкурент апелював до типових проблем для більшості людей не лише у Молдові, а й у Європі: високої вартості життя, перед усім витрат на

комунальні послуги. Іншим болючим питанням для Молдови виступає Придністров'я, і рішення Додона пропонувало мирні переговори.

В умовах конкуренції із популістом Мая Санду обрала підхід, який можна описати стратагемою «прикрасити сухе дерево штучними квітами», яку вона реалізувала двічі. Перший раз підміною авторитету популярністю. Другий раз, коли типові проблеми перевела у нетипові рішення. Дорогу вартість життя у Молдові вона запропонувала вирішити за рахунок ринкових реформ та спрощення законодавства, боротьбою з олігархічними кланами. Питання Придністров'я вирішити виведенням військ рф.

Такий підхід до вирішення типових проблем поруч із постійною комунікацією із виборцями дозволив обійти популістичного кандидата на виборах.

Підсумовуючи, варто вказати, що популізм – це не завжди так погано як подають нам ЗМІ. Популізм – це спроба людей знайти просту відповідь на складні питання. Проте варто пам'ятати, що будь-які обіцянки дані на виборах і не виконуванні, грають проти кандидата.

В конкуренції з популістом варто обирати виборчу стратегію, що забезпечує більший зв'язок із виборцем та можливість йому надати повне пояснення. Такий підхід не дозволить конкуренту застосовувати маніпуляції простими рішеннями.

Список використаних джерел:

1. Московченко В. А., Светлакова М. А. Стратегії побудови виборчої кампанії президентських виборів у США (на прикладі Дональда Трампа). 2020. PhD Thesis.
2. Шведа Ю. Вибори від А до Я: Настільна книга менеджера виборчої кампанії. Видавництво Астролябія. *Astrolabe Publishing*, 2022.
3. Кайданович Зоряна Валеріївна. Розробка піар-стратегії виборчої кампанії мера міста Київської області. 2022.
4. Худик Г. О. Критерії для визначення типів політичної іміджевої стратегії. *SPACE / Society, Politics, Administration in Central Europe*, 2018, 9: 53-58.

Хрипко Т. П.,

студентка IV-го курсу

Навчально-наукового гуманітарного інституту

Таврійського національного університету

імені В. І. Вернадського

Шаповалова А. М.,

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри філософії та історії

Навчально-наукового гуманітарного інституту

Таврійського національного університету

імені В. І. Вернадського

ГОЛОКОСТ ЯК ЗЛОЧИН І КАРА НА ТЛІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ – 2022: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

24 лютого 2022 року наше життя змінилось назавжди. Саме цього дня російська федерація почала повномасштабне вторгнення в Україну і від цього дня почалася особлива швидкість подій сьогодення. Світ поділився на дві частини: проти та за російську агресію. Завдяки допомозі західних партнерів – Європейському Союзу та США, ми продовжуємо йти шляхом євроінтеграції і боротися за наш вибір, за нашу свободу. І поборемо!

Тема Голокосту сьогодні є актуальною, як ніколи. Саме зараз світ спостерігає за винищенням українського народу, як і 83 роки тому, у 1939 році, був очевидцем єврейської трагедії. Ми вважаємо, що злочинні дії рф щодо українського народу повинні бути визнані та засуджені всім світом так само, як і дії нацистів під час II світової війни.

Важливо зазначити, що у 1939 році почалася II світова війна, а разом із нею найбільший злочин проти людства – Голокост. Безжалісне знищення народу за національною ознакою в центрі Європи зараз може здаватися неможливим. Але чи так це? Ми спробуємо порівняти дії нацистської Німеччини XX ст. і рф XXI ст. та дійти до висновку: чи відбувається Голокост України в сьогоденні?

Голокост в Україні розпочався ж в перші дні окупації нацистами. Вже 6 липня 1941 року відбувся масовий розстріл євреїв: 51 одну людину було вбито в Хмельницькій області [7, с. 92]. На території України за часи II Світової війни від рук нацистів загинуло приблизно 900 тис. чоловік.

Варто зазначити, що на відміну від того Голокосту, який відбувався в Європі – від холоду, голоду, тортур та умов утримання людей, в Україні відбувався «Голокост від куль». До кінця 1941 року, на окупованих територіях СРСР було вбито від 500 тис. до 800 тис. євреїв та 26 500 євреїв було вбито в останні дні серпня в Кам'янці-Подільському, 25 тисяч євреїв – в Одесі у період з 23 по 25 жовтня 1941 року. Також 29-30 вересня 1941 року у Бабиному Яру в Києві було знищено більше 30 тис. євреїв. Свій Бабин Яр є майже в кожному українському місті.

На наше переконання, євреїв намагалися відокремити, пригнітити, принизити. В тих містах, де євреїв не вбили одразу вводилися особливі правила: всі євреї повинні носити жовту зірку Давида, заборона пересуватися певними вулицями, заборона відвідувань зборів. Наказ комісара округи Г. Лінднера, вивішений на вулицях Луцька в 1941 році, приписував, що євреї не мають права «вільно проходити головними вулицями. Також забороняється зупинятися поблизу комендатури. «Жиди», які порушать це розпорядження, будуть покарані смертю [6, с. 62].

Означимо, що велику роль у Голокості відіграло місцеве населення. Його вплив потрібно розглядати з двох напрямків. Перший напрямок – колабораціонізм. Люди погоджувалися на це через різні мотиви: страх за своє життя, помста та жага влади. Під час окупації нацисти видавали накази про заборону допомоги та переховування євреїв – або ж смерть. Серед лояльних до нової влади в основному були ті, хто постраждав від більшовицького режиму: розкуркулені, родини репресованих, – для яких нацисти були можливістю приховати своє минуле. Карел Беркгоф казав: «Порятунок однієї людини тут потребував ресурсів та зусиль багатьох. Водночас навіть донос однієї людини міг призвести до провалу зусиль цілої групи рятівників. Велику роль у полюванні на євреїв відіграла й місцева поліція. Тому вижити в сільській місцевості було принаймні не легше, аніж у містах» [3].

Другий напрямок – праведники народів світу. Україна займає четверте місце серед країн-рятівників євреїв, 2673 громадянина України визнано праведниками народів світу (за даними посольства Ізраїлю на 1 січня 2021 року). Ці люди допомагали переховувати євреїв. Для порятунку євреям було недостатньо просто ховатися або переїжджати з місця на місце. Їм потрібні були нові документи, які також допомагали підробити праведники.

Нацистська Німеччина здійснювала винищення євреїв у 5 етапів (за Гільбергом) [8, с. 23]:

1. Експропріація або ж примусове позбавлення майна.
2. Концентрація.

3. «Мобільні операції з масових вбивств»
4. Депортація.
5. Центри страти.

Важливо також і те, що на початку Голокосту у євреїв відбирали цінне майно. Потім їх зганяли в гетто (в Україні, зазвичай, це вулиці на окраїнах міст, які були загороджені колючим дротом). Досить цікавим на наш погляд є і те, що чоловіків єврейської національності часто вбивали одразу. Для цього існували спеціальні підрозділи: айнзацгрупи (Einsatzgruppen) – винищувальні загони. Вони просувалися разом з регулярними військами вермахту та страчували євреїв на місці. Саме так було знищено приблизно чверть євреїв [8, с. 25]. Частина євреїв з гетто згодом переводили до концтабору для примусових робіт, інших вбивали.

Аналізуючи етапи та події, які розгортаються на території нашої країни з перших днів початку військової агресії, 24 лютого 2022 року, почався масовий терор мирного населення на окупованих рашистською рф територіях. Вже на початку квітня світ побачив ті звірства, які коїлися під час російської окупації: почали з'являтися перші фото та відео підтвердження масових вбивств цивільного населення [1].

Підкреслимо, що перші докази експропріації та примусового позбавлення майна з'явилися на початку квітня 2022 року. За інформацією «Беларуского Гаюна», лише за 2 квітня 2022 року, російські окупанти здали приблизно 2 тонни награбованої техніки, особистих речей, одягу та цінних металів у відділенні російської служби доставки «СДЭК» у Мозирі [4].

Проте слід констатувати, що масові вбивства чоловіків із зав'язаними руками і кількість їх повторювань (Київщина, Чернігівщина, Харківщина) схожі на ті операції, які нацисти проводили проти євреїв.

З початку війни з Україною у 2022 році російська федерація примусово вивозила та продовжує вивозити людей з окупованих територій до росії. За офіційними даними на червень 2022 року, було депортовано майже 1 мільйон 200 тис. осіб, з яких 240 тис. з них – діти. Як повідомляє Reuters з посиланням на звіт дослідників Єльського університету, складений за підтримки Держдепартаменту США, російська федерація розвернула фільтраційні табори для допитів та тортур [2].

Слід зазначити, що з деокупацією України все більше знаходять так звані «місця страти». Сьогодні нам вже відомо про братські могили на Київщині, Донеччині, Чернігівщині, а також Харківщині – ті братські могили, про які стало відомо тільки зараз. Під містом Ізюм було знайдено братську могилу понад 400 людей, більшість яких загинула насильницькою смертю, частина з них має ознаки катувань. В Бучанському районі було знайдено братську могилу на 300 людей. В Маріуполі, за допомогою знімків супутника, знаходять нові й нові

братські могили. З появою перших звісток про воєнні злочини Україна закликає міжнародне співтовариство долучитися до створення організацій, які будуть фіксувати злочини для судів в Гаазі.

Зауважимо, що так само, як і нацисти активно застосовували пропаганду для поширення антисемітизму, який і призвів до Голокосту, росіяни використовують сучасні методи донесення фейкової інформації для подібних цілей. Їхня ідеологічна машина не приховує своїх прагнень знищити українську націю. У квітні 2022 року вийшла стаття під назвою «Что россия должна сделать с Украиной?» від одного з ідеологів «руського мира» тимофія сергейцева, у якій він розглядає чому та що треба робити з Україною та українцями, використовуючи в статті досить дивне пояснення нацизму: «нацист – это украинец, который отказывается признавать себя русским» [5]. Виходячи з вищесказаного, відбувається повне заперечення існування української нації та бажання знищити всіх, хто себе ідентифікує як українець.

І насамкінець, масове знищення нації в центрі Європи, яке відбувалося понад 80 років тому призвело до трагедії. Близько 6 мільйонів людей єврейської національності було знищено, закатовано, замордовано голодом. Не зважаючи на війну в Україні та загрозу власному життю, в місто Умань прихало 4 тис. хасидів з усього світу на святкування Рош ха-Шана. Весь світ говорив про неможливість повторення цього знову, тому євреї як ніхто інші розуміють те, що переживають українці, і своїм приїздом надають підтримку.

Означене вище переконує, що дії російської федерації спрямовані саме на повторення «Голокосту від куль», на знищення української нації. Керівництво рф послідовно використовує «нацистську методичку» для знищення українського народу, на жаль, поки успішно. На тлі російсько-української війни рф повинна бути засуджена міжнародним судом в Гаазі та визнана країною-терористом або спонсором тероризму. Саме тому, світ повинен об'єднатися та протистояти рашизму.

Список використаних джерел:

1. David L. Stern, Meg Kelly and Claire Parker Bodies, rubble line the streets of Bucha following Russian retreat : сайт. Вашингтон, 2022 URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/02/bucha-bodies-russia-retreat-kyiv/> (дата звернення 17.09.2022).
2. Simon Lewis and Daphne Psaedakis U.S. report identifies 21 'filtration' locations run by Russia for processing Ukrainians: сайт. Лондон, 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/exclusive-us-report-identifies-21-filtration-locations-run-by-russia-processing-2022-08-25/> (дата звернення: 17.09.2022).

3. Карел Беркгоф: «Якщо порівнювати з ситуацією в Білорусі чи Росії, студії Голокосту в Україні виглядають дуже багатообіцяюче»: [інтерв'ю з проф. Центру досл. Голокосту та геноцидів в Амстердамі, Карелом Беркгофом / розмовляв Петро Долганов] : сайт. URL: <https://uamoderna.com/pdl-min/karel-berkgof-yakshho-porivnyuvati-z-situaczieyu-v-bilorusi-chi-rosii-studii-golokostu-v-ukraini-viglyadayut-duzhe-bagatoobiczyayuche> (дата звернення 17.09.2022).
4. Телеграм-канал. Беларускі Гаюн | Belarusian Hajun project: сайт. 2022. URL: https://t.me/Hajun_BY/3778 (дата звернення 17.09.2022).
5. Тимофей Сергейцев. Что россия должна сделать с Украиной : сайт. Москва, 2022. URL: <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html> (дата звернення 17.09.2022).
6. Голокост в окупованому Луцьку у 1941–1942 рр. / Б. Зек. Голокост і сучасність. *Студії в Україні і світі*. 2015. 1 (13). С. 50-74.
7. Хоптяр А. Голокост у Кам'янець-Подільській області: хронологія, механізми, методи винищення єврейського населення (липень 1941 – січень 1943 рр.) *Український історичний журнал*. 2020. Число 3. С. 90-102.
8. Безансон, Ален Лихо століття: Про комунізм, нацизм та унікальність голокосту / 3 фр. пер. Т. Марусик. К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. 136 с.

НАПРЯМ 6. МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/10>

Беззубенко А. В.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди*

Цимбалістенко Л. К.,

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
другого року навчання факультету історії і права
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди*

«СТРАТЕГІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УЧАСТІ ТА РОЗШИРЕННЯ» ЯК ПРИКЛАД ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США

«Стратегії національної безпеки США» є одним із базових документів зовнішньої політики даної країни. Цей документ розробляється виконавчою гілкою влади і акцентує увагу на основних проблемах у сфері національної безпеки держави та шляхах їх вирішення. Українська дослідниця М. Бессонова зазначає, що «Стратегії національної безпеки» – «це узгоджена позиція між різноманітними «гравцями» політичної сцени США. Серед таких «гравців»: представники виконавчої та законодавчої влади, представники різноманітних аналітичних центрів, груп інтересів тощо» [1, с. 142].

До речі, на різних етапах історичного розвитку стратегія національної безпеки США змінювалась. Наприклад, у роки Другої світової війни (1939–1945 рр.) – це мобілізація зусиль з метою перемоги над нацизмом та японським мілітаризмом. Під час «холодної війни» (друга половина XX ст.) такою була політика стримування СРСР, започаткована адміністрацією Г. Трумена. Після закінчення «холодної війни» сформулювати стратегію було складно, оскільки не існувало згоди щодо визначення нових загроз національним інтересам та безпеці Сполучених Штатів Америки. США зіткнулися з періодом великих перспектив, але також і великої невизначеності.

Попри обов'язкову норму стосовно щорічного представлення Конгресу США доповіді про стратегію національної безпеки, не всі американські президенти її виконували. Однак, Білл Клінтон ставився до цього завдання сумлінно, оскільки щорічно це робив упродовж свого президентського терміну. Сприймавши ідею Френсіса Фукуями про остаточну перемогу американської моделі демократії, Б. Клінтон зі своєю командою проголошують відстоювання демократії головним принципом зовнішньополітичного курсу держави [3, с. 77].

В остаточному варіанті «Стратегія національної безпеки участі та розширення» («A National Security Strategy of Engagement and Enlargement») була оформлена у липні 1994 р. Головною місією та конституційним обов'язком нової адміністрації було проголошено захист національної безпеки, американського народу, території, способу життя тощо [5].

Серед нових викликів безпеці США у Стратегії визначено етнічні та релігійні конфлікти, поширення зброї масового ураження, глобальні екологічні проблеми, тероризм, організована злочинність, країни-ізої (маються на увазі такі держави, як Північна Корея, Ірак, Іран) [5].

Водночас визначаються і позитивні тенденції, пов'язані із переважанням Сполучених Штатів Америки у військовій сфері, перевагами глобальної економіки для світового розвитку, зростанням кількості країн, що обрали демократичний шлях розвитку, згуртуванням зусиль міжнародної спільноти щодо вирішення низки проблем екологічного характеру. Як зазначено у передмові до «Стратегії...»: «Американські активи унікальні: наша військова сила, наша динамічна економіка, наші могутні ідеали і, перш за все, наш народ. Ми можемо і повинні змінювати ситуацію завдяки нашій участі; але наша участь має бути ретельно адаптована до наших інтересів та пріоритетів» [5].

Ще у своїх передвиборчих промовах Б. Клінтон заявляв про важливі положення, які згодом увійдуть до «Стратегії національної безпеки участі та розширення». Зокрема, президент акцентував увагу на важливості просування свободи та демократії по всьому світу, проголошує відмову США від можливих контактів з авторитарними, деспотичними режимами. Америка всіляко підтримуватиме ті інститути, інтереси яких лежать у сфері демократичних устремлінь, наприклад, Національний фонд підтримки демократії (National Endowment for Democracy, NED), діяльність якого спрямована на відкрите заохочення демократичного плюралізму та вільного ринку за кордоном [2, с. 6].

В цілому, адміністрація Біла Клінтона акцентувала свою увагу на нових загрозах і нових можливостях, а саме: 1) надійно підтримувати безпеку військовими силами; 2) сприяти економічному процвітанням Америки; 3) пропагувати демократію за кордоном [5].

Слід зазначити, що адміністрації Б. Клінтона вдалося ініціювати деякі заходи для досягнення поставлених цілей. Як зазначає 42-й президент США, наприклад, за посередництва Сполучених Штатів досягнуто мир між Йорданією та Ізраїлем (1994 р.), укладено Тимчасову угоду між Ізраїлем і Організацією Визволення Палестини (низку домовленостей було укладено протягом 1993–1995 рр.). США стали посередником в укладенні Дейтонських угод (1995 р.). Заснували програму НАТО «Партнерство заради миру», у результаті чого з 1994 р. розпочато процес розширення Північноатлантичного Альянсу. Забезпечено приєднання України, Казахстану та Білорусі до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ). Досягнуто Рамкових домовленостей з Північною Кореєю, яка призупинила ядерну програму. У сфері поширення демократії, Сполучені Штати Америки активно підтримували трансформацію Південної Африки, появу нових незалежних держав колишнього Радянського Союзу, надано допомогу країнам Центральної та Східної Європи, націлену на зміцнення демократичних перетворень.

Окремо стоїть питання, які ж засоби та методи для досягнення поставлених цілей в Стратегії готові були застосовувати Сполучені Штати Америки. Насамперед, це дипломатичні зусилля. В документі особливо наголошувалося на превентивній дипломатії, з використанням таких засобів, як підтримка демократії, економічна допомога, військова присутність за кордоном, участь у багатосторонніх форматах, участь у миротворчих чи гуманітарних місіях і т.д. Ці заходи, на думку американського керівництва, мали стати «інвестицією» в національну безпеку, оскільки вони пропонували перспективу вирішення проблем з мінімальними ризиками та затратами.

До речі, Білий дім вважав, що участь США у тому чи іншому конфлікті має бути вибірковою, зосереджуючись лише на тих випадках, які безпосередньо зачіпають власне американські інтереси. У сфері питань безпеки можлива співпраця з союзниками та дружніми державами, що включає проведення комбінованих тренувань і навчань, координацію військових планів і підготовки, обмін розвідданими, зокрема на підтримку багатосторонніх миротворчих зусиль або ініціатив [5]. Коли дипломатичних засобів недостатньо, можливе введення економічних санкцій, використання збройних сил. Це яскраво продемонстрували події в Кувейті, Руанді, Гаїті, під час виконання мандатів ООН (колишня Югославія), розгортання сил під командуванням НАТО (Боснія і Герцеговина) і т.д.

Як зазначалося в Стратегії, США можуть використати збройні сили у наступних випадках. Зокрема, якщо це стосується життєво важливих інтересів Америки, тобто інтересів, які мають першорядне значення для безпеки та захисту території США, громадян, союзників і економічного

добробуту. Це було чітко продемонстровано в Перській затоці під час операції «Буря в пустелі» (1991 р.) та операції «Пильний воїн», коли Ірак погрожував агресією Кувейту у 1994 р. Гаїті (операція «Підтримка демократії», 1994 р.) та Боснія і Герцеговина (Боснійська війна 1992–1995 рр.) є прикладами застосування сили вибірково або обмежено. США відреагували на ці події, які власне не торкалися їхніх стратегічно важливих інтересів, але могли у подальшому значно дестабілізувати ситуацію в регіонах. Операція «Відродження надії» (1992–1993 рр.) в Сомалі під егідою ООН, але під проводом збройних сил США, стала прикладом позитивного використання збройних сил для вирішення гуманітарних проблем.

Таким чином, у відповідності до «Стратегії національної безпеки участі та розширення» США мали намір і надалі проявляти своє глобальне лідерство в економічній, військових сферах, у площині поширення демократичних цінностей. Для цього Білий дім планував поєднувати дипломатичні, економічні та оборонні зусилля. Адміністрація Б. Клінтона наголошувала на необхідності забезпечення національної безпеки, економічного процвітання країни за рахунок підтримки статусу Сполучених Штатів Америки як провідної держави світу. Утвердження лідерства США за кордоном, на думку американського керівництва, мало стати важливим фактором посилення безпекової політики та відстоювання економічних інтересів держави.

Список використаних джерел:

1. Бессонова М. Стратегії національної безпеки США пост-біполярної епохи: головні регіональна виміри загроз американським інтересам. Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». К., 2013. Вип. 75 (№ 8). С. 141-143.
2. Джендлин Дж. Билл Клинтон и внешняя политика США. *США: экономика, политика, идеология*. 1993. № 5. С. 3-12.
3. Журбей Е.В. Стратегия национальной безопасности США в 90-е гг. XX в. *Ойкумена*. 2015. № 2. С. 75-108.
4. Лакішик Д.М. Зовнішньополітичні акценти та пріоритети стратегії «задіяності та розширення» адміністрації Б. Клінтона. *Американська історія та політика*. 2017. № 3. С. 21-29.
5. A National Security Strategy of Engagement and Enlargement. The White House. Yuli 1994. 32 p. URL: <https://nssarchive.us/wp-content/uploads/2020/04/1994.pdf>.
6. The Clinton Presidency: A Foreign Policy for the Global Age. URL: <https://clintonwhitehouse5.archives.gov/WH/Accomplishments/eightyears-10.html>.

Ямпольська Л. М.,
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди*

**КОНЦЕПЦІЇ «БРИТАНСЬКОЇ ЄВРОПИ»
ТА «ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БРИТАНІЇ» В ПРОЦЕСАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ЕТНІЧНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ
НА РУБЕЖІ ХХ – ХХІ СТ.**

Процеси глобалізації та регіональної інтеграції на рубежі ХХ – ХХІ ст. визначили умови співіснування окремих націй та етносів континентальної Європи у межах єдиного простору: нового відтинку набула проблема їхньої самоідентифікації, перегляду стереотипів національного світогляду. Дослідження участі в євроінтеграційних процесах Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії – держави з «особливою» позицією, дає всі підстави вважати, що сукупність економічних, політичних, етнопсихологічних факторів визначила її взаємодію з європейською спільнотою за формулою: «Британська Європа чи Європейська Британія?» [4].

Метою доповіді є обґрунтування концепцій «Британської Європи» та «Європейської Британії» в процесах європейської інтеграції та етнічної мобілізації на рубежі ХХ – ХХІ ст.

Перша частина формули – «Британська Європа» – закріпила в політичних колах і свідомості пересічних британців зосередженість на вигодах від загального економічного простору в рамках Європейського Союзу (ЄС), «обережному» ставленні до процесів політичної інтеграції, домінуванні системи англо-саксонського права над системою права ЄС, відстоюванні національних пріоритетів у визначенні засад зовнішньої політики ЄС, протистоянні загальноєвропейським процесам уніфікації. Таким чином, характерні риси «Британської Європи» органічно впливають із цінностей національного суверенітету [6, с. 204]. Концепція «Європейської Британії», що передбачала максимальне входження держави до європейського простору, ґрунтувалася на її участі у створенні Економічного та валютного союзу (ЕВС), можливостях прийняття євро як національної валюти, федералізації політичного розвитку ЄС, європейському громадянстві, спільній міграційній політиці, дотриманні

спільних норм ведення зовнішньої політики, стиранні кордонів між етнічними особливостями європейських регіонів [6, с. 203].

Таким чином, фундамент моделі «Європейська Британія» визначався цінностями комунітаризму – органічної концепції суспільства, характерною рисою якого було пріоритетне узгодження прав та обов'язків групового членства, від яких залежали індивідуальні права та свободи людини [9, р. 17]. Держави з комунітарною ідеологією (Німеччина, Франція, Італія, країни Бенілюксу («європейське ядро»)) довели у процесі розвитку «Спільного ринку» здатність значно краще адаптуватися до інтеграційних процесів [13, р. 44] (вони входять до складу першої, найбільш комунітарної групи держав). Сполучене Королівство умовно відносилось лише до четвертої – найменш комунітарної групи держав, тоді як його європейські сусіди займали місця у другій і третій групах [5, с. 225]. Домінування індивідуалізму над комунітаризмом визначало ментальний стереотип британської нації.

Основними складовими британського «індивідуалізму» були імперське минуле та неоконсервативна ідеологія. В своїй промові в Гідхоллі (Лондон) 22 листопада 1999 р. тодішній прем'єр-міністр лейбористського уряду Е. Блер констатував: «Для Великої Британії залишається досить значною спадщина Британської імперії. Вона сформувала світогляд кількох поколінь нашого народу, характер торгівлі, діяльність збройних сил... Велика Британія втратила імперію, але ще не визначилася щодо своєї ролі в світі. Наступні покоління британських політиків намагалися безуспішно знайти шлях назад – від трьох «концентричних кіл» В. Черчилля до заклику М. Тетчер не підтримувати ідею утворення європейської федеративної держави» [1, с. 4]. З цінностей неоконсервативної ідеології слідувало, що виключно економічний суверенітет є тією часткою, якою можна пожертвувати під тиском глобалізації. Однак політичний, правовий, фінансовий, культурний суверенітет – національна гордість англійців – мали асоціюватись із Лондоном.

Доцільно звернути увагу на різну інтерпретацію термінів «європеїзм» та «євроінтеграція» у британській та інших європейських соціологічних і політологічних студіях. У Сполученому Королівстві термін «європейська інтеграція» у 70-х – 80-х рр. ХХ ст. був пов'язаний з об'єднанням національних економік, а не визначався як основа для подальшої політичної, правової, фінансової та культурної уніфікації [12, р. 254; 10, р. 685]. І лише в 90-х рр. ХХ ст., після підписання Маастрихтського Договору про Європейський Союз (7 лютого 1992 р.) поняття «європеїзм» набуло значно ширшої інтерпретації, ніж економічне співробітництво.

Ключовим принципом Договору про Європейський Союз став принцип субсидіарності (розподіл прав і функцій між органами влади різного рівня повноважень: локальними, національними та наднаціональними). Три рівні управління аналогічні відповідним рівням самоідентифікації: регіональному (етнічному), національному та загальноєвропейському [11, р. 171]. За результатами соціологічних опитувань, частка європейців, які ототожнювали себе з географічним співтовариством, перевищувала 90% [3, с. 54]. Цей факт свідчив про стрімкий розвиток процесів «етнічного відродження» в Європі.

В основі процесів етнічної мобілізації було підвищення ролі етносів у суспільно-політичних процесах, відродження інтересу до національної культури, традицій на тлі поглиблення інтеграційних процесів. Регіональний рівень самоідентифікації у громадян Британських островів завжди залишався достатньо високим. Етнічний рівень самоідентифікації стрімко зріс у Великій Британії наприкінці 90-х рр. XX ст., після перемоги на парламентських виборах 1997 р. лейбористів і діяльності уряду Е. Блера з питань деволюції – передачі частини повноважень від центральних до місцевих органів у Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії, що значно зміцнило регіональну самоідентифікацію населення. За результатами референдуму 11 вересня 1997 р. 74% шотландців підтримали ідею створення місцевого парламенту. Уельс і Північна Ірландія також отримали право на формування своїх законодавчих органів із місцевими повноваженнями [3, с. 53].

У маніфесті Лейбористської партії «Британія працює. Європейські вибори 2004» наголошувалося, що «провідна роль Великої Британії в Європі відповідає життєво важливим національним інтересам» [8]. У передвиборчому маніфесті Лейбористської партії у квітні 2005 р. було заявлено, що Велика Британія як лідер Європи «має намір сприяти її реформуванню відповідно до своїх інтересів» [7], а Європейська Конституція була охарактеризована як «договір для Британії та нової Європи» [2, с. 384].

Таким чином, результатом європейських інтеграційних та етномобілізаційних процесів на рубежі XX – XXI ст. було формування багаторівневої свідомості британців, у рамках якої самоідентифікація громадян стала можливою на трьох рівнях – етно-регіональному, національно-державному та загальноєвропейському. Домінування перших двох рівнів у формуванні британських ментальних стереотипів призвело до своєрідного розуміння ЄС як «Європи для Британії» («Британської Європи»), заснованої на винятковості британців як нації та суто прагматичному підході до процесів європейського будівництва. Переважна частина британської еліти мала розрахунок і в XXI ст. на

глобальне, а не регіональне співіснування, тоді як ЄС у процесі федералізації прагнув поширити на Британські острови принципи «комунітаризму» (модель «Європейської Британії»). Боротьба цих двох тенденцій вплинула на розвиток євроінтеграційних процесів наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., ускладнивши їх деструктивної позицією Сполученого Королівства з багатьох питань спільної політики, і врешті-решт у 2016-2020 рр. закінчилася процедурою «брекситу» – припиненням членства в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Блер Т. Формуючи ключову роль Великої Британії у світі. *Економічний часопис*. № 1. 2000. С. 4-7.
2. Великобритания: эпоха реформ: сб. науч. трудов; под ред. А.А. Громыко. М.: Весь мир, 2007. 536 с.
3. Зайцев Б. Великобритания – Шотландия, Уэльс, Северная Ирландия: перераспределение власти из центра в регионы. *Компас*. 2000. 2 ноября. № 45. С. 53-56.
4. Крушинський В.Ю. Британська Європа чи Європейська Британія. Великобританія в європейських інтеграційних процесах. К.: Київський університет, 2003. 214 с.
5. Неприцький О.А. Європейський Союз та питання національної ідентичності й національного суверенітету Великої Британії (90-ті рр. ХХ ст.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського*. Вип. 4. Серія: Історія: Збірник наукових праць; під ред. П.С. Григорчука. Вінниця, 2002. С. 223-227.
6. Ямпольська Л.М. Європейська інтеграція у спектрі концептуально-методологічних підходів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. *Scientific Collection «InterConf», (121): with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Scientific Trends and Trends in the Context of Globalization» (August 19-20, 2022)*. Umeå, Sweden: Mondial, 2022. С. 196–206. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.08.2022.021>
7. Britain Forward not Back. The Labour Party Manifesto 2005. URL: <https://manifesto.deryn.co.uk/wp-content/uploads/2021/04/Labour-Manifesto-2005.pdf> (last access: 15.09.2022).
8. Britain is Working. European Elections 2004. URL: <https://web.archive.org/web/20040611210829/http://www.labour.org.uk/britainisworking/uploads/media/Europeanelectiondocument.pdf> (last access: 15.09.2022).
9. George S. *An Awkward Partner: Britain and the European Community*; 2-nd ed. Oxford – Cambridge, 1994. 298 p.

10. Howe G. Sovereignty and Interdependence: Britain's Place in the World. *International affairs*. 1990. Vol. 66. № 4. P. 675-695.
11. Kirchner E. A Third Level of Government: Britain in the European Community. *The Developing British Political System: the 1990's*. New York. 1993. P. 171-190.
12. Robins L. Britain and the European Community: Twenty Years of not Knowing. *Two Decades in British Politics*. Manchester, 1992. P. 243-255.
13. Yampolska L.M. The Development of the British Concept of United Europe in the Second Half of the 40s – 50s of the XXth Century. *International Scientific Conference «The Study of Topical Issues of Modern Society from the Perspective of History, Political Science, Sociology and Philosophy»*: Conference Proceedings (August 30–31, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. P. 43–47. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-236-4-11>

НАПРЯМ 7. КУЛЬТУРОЛОГІЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/12>

Гаврилюк С. В.,

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

ПАМ'ЯТКИ ВОЛИНИ – ВИРАЗНИКИ САМОБУТНЬОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСТВА (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. українські землі усіх історико-етнографічних та географічних регіонів виявилися розділеними між Російською та Австрійською (згодом – Австро-Угорською) імперіями. В межах державних кордонів Росії у 1795 р. опинилася і Волинь. Місцевий адміністративно-управлінський апарат, покликаний охороняти владу царизму, мав завданням стимулювати тут русифікаторські процеси, всіляко перешкоджаючи культурно-просвітницькій діяльності українства або й взагалі забороняти її. На Волині, як і на всій підлеглий Росії українській території, пропагувалася думка про одвічну приналежність регіону до російської народності та російського православ'я.

Цілеспрямована політика русифікації корінного населення Волині проводилася в умовах протиборства російських та польських політичних, наукових і культурних течій. Кожна із сторін намагалася обґрунтувати своє «законне» право на цю територію і тому висвітлювала її історію, етнографію, пам'ятки культури, інші сторони життя лише з вигідних для себе позицій. До середини 1840-х рр. переважаючими на Волині були польські впливи. Наслідком такого протиборства стала поява значної кількості праць з історії регіону, що належали польським дослідникам [9].

Якщо ж аналізувати здобутки української та російської історичної науки як головних опонентів польських дослідників, то фактично до середини XIX ст. ні її академічні представники, ні місцеві краєзнавці не відзначилися якимось помітним науковим доробком у вивченні історії та культури Волині. Ситуація кардинально змінилася після появи у 1843 р. Київської археографічної комісії. Її завдання полягало у збиранні й оприлюдненні джерел з історії України, які б обґрунтовували нібито законні права царизму на її правобережну частину, в тому

числі на Волинь. Однак у своїй діяльності Комісія вийшла далеко за межі завдання, поставленого самодержавством. Віднайдені, вивчені та опубліковані нею документальні матеріали при усій їхній «деполонізаторській» спрямованості своїм змістом неспростовно засвідчували, що Волинь – край насправді споконвіків український.

Такий висновок підтверджували археографічні та малярські старожитності, рукописні книги і стародруки, пам'ятки церковної археології і архітектури, виявлені краєзнавцями Волині – викладачами навчальних закладів, священниками, державними службовцями. Віднайдені ними реліквії, починаючи з 1880-х рр., зосереджуються у збірках перших місцевих церковних і світських музеїв. Вони швидко стають об'єктами вивчення, відверто або опосередковано вказуючи при цьому на приналежність українському народові.

Так, наприкінці XIX ст. предметом уваги дослідників стали експонати Волинського єпархіального давньосховища, яке діяло в Житомирі. Результати вивчення археографічних збірок давньосховища знайшли оприлюднення у першому випуску «Вольнского историко-археологического сборника». Тут було опубліковане історико-філологічне дослідження Г. Крижановського про рукописні Євангелія [1]. У статті з діалектологічної точки зору проаналізовано дев'ять Євангелій XV–XVIII ст., які «відображають у собі в значній мірі особливості галицько-волинського говору в період XVI–XVII ст., а текст Учительного Євангелія (початку XVII ст.) написаний майже чисто народною південно-західно-руською мовою» [4, с. 57]. Цінність дослідження Г. Крижановського полягає в тому, що тут переконливо доводилося вживання староукраїнської мови ще в писемних пам'ятках середньовіччя. Це, без сумніву, суперечило офіційним твердженням російського самодержавства та російських науковців кінця XIX – початку XX ст. про відсутність української мови, а, значить, і українського народу, його історії та культури.

Українську сутність пам'яток дерев'яної церковної архітектури Волині переконливо засвідчував дослідник української старовини І. Каманін. Учений неодноразово приїздив на Волинь (як, наприклад, під час підготовки ілюстрованого видання «Древности Украины»). Цікавлячись археографічними пам'ятками, І. Каманін вивчав і інші старожитності, стараючись привернути до них увагу наукової громадськості. На основі власних спостережень, а також праць інших дослідників-пам'яткознавців І. Каманін узагальнив дані стосовно архітектурних старожитностей на теренах Правобережної України. Він підкреслив, що тут на кінець XVIII ст. існував особливий архітектурний стиль храмів: одно-три- та п'ятикупольні; цей тип

споруд поступово зникає після приєднання краю до Росії внаслідок впливу російської архітектури; в образотворчому мистецтві спостерігається аналогічне явище: західний вплив змінюється північно-східним. Зникають особливості, зокрема, волинського церковного малярства, і це констатується як регресивне явище; скульптурні пам'ятки практично відсутні; писемні пам'ятки зустрічаються вкрай рідко і то неглибокої давнини; церковних стародруків значна кількість: усі вони віддруковані у почаївській або львівській друкарнях і переважна їх більшість – уніатські; придорожних дерев'яних хрестів – дуже багато; світських споруд, які б вирізнялися особливостями своєї архітектури, як, наприклад, замки, синагоги, майже немає [7, арк.65 зв. – 66].

Влітку 1903 р. пам'ятки культової дерев'яної архітектури Волині для підготовки збірника «Древности Украины» вивчав професор Університету Св. Володимира Г. Павлуцький. У вступній статті до цього збірника в 1905 р. він писав: «Знаходячи зручнішим вести опис предметів старовини не за повітами, а за характером самих старожитностей, я вирішив перш за все зупинити свою увагу на дерев'яних церквах XVII і XVIII ст., як на пам'ятках, більше ніж інші приречених на загибель» [3, с. 2]. Ще до виходу збірника на засіданнях Історичного товариства Нестора-літописця Г. Павлуцький виголосив кілька доповідей, які стосувалися дерев'яної церковної архітектури українських земель. Хоча доповіді вченого не охоплювали всіх типів дерев'яних церков і навіть іноді хибували на узагальнення, все ж не можна не погодитися з його висновком про те, що «малоросійське дерев'яне церковне зодчество... є мистецтвом національним, мистецтвом, яке зберегло свій національний характер завдяки тому, що воно самостійно переробило і повністю поглинуло усі чужі елементи, візантійські або західні, які до нього притікали» [6, с. 204].

Г. Павлуцький цікавився й вишитими орнаментами, які йому вдалося зустріти у волинських церквах. У 1913 р. учений зазначав, що для малоросійських церковних вишивок характерний своєрідний квітковий орнамент. Спроба в'ясувати походження й історію цього орнаменту була зроблена Міллером (його доповідь на четвертому Археологічному з'їзді), який називає таку квітку малоросійського орнаменту лотосом і відносить його історію до епохи Сасанідів, знаходячи його також і в давньо-буддійських пам'ятках, звідки в середні віки він проникає, на думку Міллера, на захід. Щоправда, Г. Павлуцький не погоджується з Міллером щодо часу проникнення такого квіткового стилю в Україну: знаходячи в українському орнаменті сліди впливу стилю Відродження, він відносить його лише до XVII ст.

Думку про самотність архітектури й інтер'єру українських дерев'яних церков проводили й інші дослідники [5]. Вони наголошували, що український стиль є продуктом сукупної дії багатьох факторів: кліматичного, географічного, етнопсихологічного, соціального, ін. Вбачаючи тісний зв'язок між самотніми особливостями архітектури та традиційного побуту, музичних обрядів, вірувань, суспільного устрою народу, дослідники визначали, зокрема, українську архітектуру і культуру як етнокультурне утворення, таке ж давнє, як і народ, що їх утворив.

Твердження про дерев'яні церкви як вияв самотності українського зодчества і культурної спадщини українців загалом отримало подальший розвиток на початку ХХ ст. у працях, присвячених цьому типу архітектурних пам'яток. Будучи за змістом історико-етнографічними дослідженнями, вони подають відомості про час виникнення цих споруд, їх перебудову, взаємозв'язки чи впливи стилів в процесі історичної еволюції всієї будівельної культури регіону [2; 8].

Отже, в умовах несприятливих для Волині історичної та геополітичної ситуації ХІХ – початку ХХ ст. збережена корінним населенням і оприлюднена завдяки зусиллям багатьох науковців культурна спадщина регіону неспростовно засвідчувала свою належність до самотньої культури українства. Віднайдені і вивчені пам'ятки історії та культури Волині, чимало з яких дійшли до сьогодні завдяки подвижництву українських пам'яткознавців ХІХ – початку ХХ ст., змогли передати нащадкам рідну мову, самотні місцеві традиції, почуття етнічної єдності з іншими українськими землями.

Список використаних джерел:

1. *Волинский историко-археологический сборник*. Вып.1. Почаев : Типогр. Почаевской Успенской Лавры, 1896. С.1–75.
2. [Вовк Ф. К.] Волков Ф. К. Старинные деревянные церкви на Волини. *Материалы по этнографии России*. Т. 1. СПб., 1910.
3. Древности Украины. Вып.1. К. : Изд. Москов. археолог. общества, 1905. 124 с.
4. Киевская Старина. 1896. № 11.
5. Сластионов О. Г. Существует ли южно-русский стиль. *Киевская Старина*. 1903. № 7. С. 5–15; Сицинский Е. Южно-русское церковное зодчество. Каменец-Подольский: Б. и., 1907. 25 с.
6. Україна. 1924. Кн.1–2. 204 с.
7. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф.725. Оп.1. Спр. 3.

8. Цинкаловський О. Волинські дерев'яні церкви (XVII – XVIII ст.). Львів : Б.в., 1905. 15 с.
9. Kraszewski J. Wspomnienia Wołynia, Polesia i Litwy. Wilno: Nakład i druk T.Glücksberga, 1840. T.I. 232 s., T.II 205 s.; Przeździecki A. Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów. Tom I. Wilno: Drukarnia Teofila Glucksberga, 1841. 242 s.; Tom II. Wilno: Drukarnia Teofila Glucksberga, 1841. 157 s.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/13>

Кравченко А. І.,

доктор мистецтвознавства,

доцент кафедри культурології та міжкультурних комунікацій

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

АРТ-БЛОКЧЕЙН: МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження розвитку медіа-мистецтва та процесів дигіталізації зразків традиційної, академічної та популярної творчості в сучасних процесах культуротворення становить актуальну проблематику гуманітарних студій. Розмаїті аспекти художньо-цифрової креативності, що формують дигітальний простір культури XXI століття, привертають увагу багатьох вчених – філософів, культурологів, мистецтвознавців, соціологів, семіотиків. Разом з тим, питання токенизації музичної реальності, що виникають у зв'язку з активним розвитком блокчейн-технологій, потребують своєї наукової концептуалізації, у тому числі теоретико- методологічної.

На сьогодні, як нам відомо, спеціальних досліджень арт-блокчейну в музиці не проводилося. На відміну від візуального мистецтва, де ця тема хоча не є достатньо розробленою, але є актуалізованою. Відтак, бачимо типову тенденцію, коли теорія йде позаду практики, оскільки мова музики є доволі специфічною семіотикою, порівняно з мовою образотворчих видів мистецтв, зразки яких були найперше блокчейнзовані у візуальний контент цифрового гатунку (живопис, графіка, дизайн).

Тим не менш, наявний емпіричний матеріал NFT в музиці наразі очікує на своє наукове осмислення. Зокрема, це стосується популярної музики, на матеріалі якої створюються різні nft-об'єкти, приміром, NFT пісень (фрагментів пісень) або концертних програм. Також з'являються й інші розмаїті nft-активи (що мають супутнє значення) – обкладинки платівок, логотипи, автографи або відбитки пальців зірок тощо.

Так, на сьогоднішній день аукціони цифрового мистецтва повсякчас поповнюються nft-лотами відомих у західному світі музичних поп-рок, реп-, поп-, рок-виконавців (Snoop Dogg, Pitbull, дует «The Chain-smokers»), Ozзі Ozборн, група «Kings of Leon» та ін.).

Крім того, технології арт-блокчейну віднедавна зацікавили і представників українського шоу-бізнесу. Останні розміщують й монетизують nft-зразки своєї творчості на різних віртуальних платформах або ж сприяють популяризації NFT в музиці шляхом своєї зіркової участі в PR-акціях чи громадських проектах, що мають соціокультурне значення (Ірина Білик, Тіна Кароль, DaKooka, Alyona Alyona, Потап, гурти «Океан Ельзи», «KAZKA», «Друга ріка»).

Відмітимо, що у часи важких випробувань, коли суспільство, культура і технології в Україні постали перед «обличчям» повномасштабної війни з Російською Федерацією, українські артисти стали застосовувати інструменти арт-блокчейну задля втілення власних благодійних ініціатив – фінансової допомоги різним фондам медично-реабілітаційного, культурно-освітнього спрямування тощо («Друга ріка», «Океан Ельзи», Alyona Alyona).

Стосовно нашого погляду на процеси дигіталізації семіотики музичної інформації шляхом створення її цифрових зразків у форматі NFT (англ. «non-fungible token» або укр. «незамінного токєну») зазначимо, що ми пропонуємо розглядати цю проблематику з широких культурсеміотичних позицій інтермедіальності як центральної категорії семіології мистецтва.

Чому вищезазначений ракурс дослідження цього доволі складного питання нам видається найбільш прийнятним? Тому що оперування універсальною дефініцією «медіа» (яка апелює до будь-яких семіотичних систем) виводить теорію інтермедіальності на метанауковий рівень.

Зауважимо, що теорія інтермедіальності спрямована на аналіз семіотичних сполучень різних медіа. У тому числі, як художніх, так і нехудожніх знакових систем, до яких відносяться мови музики і комп'ютерного програмування. З точки зору семіотики, обидві постають як штучні мови – знакові системи, що складаються з унікальних знаків і знакових кодів, спеціально вироблених для письмової (цифрової) фіксації та структурування інформації у найдрібніших її деталях. Натомість, з точки зору теорії інтермедіальності, ці мови як носії інформації – є медіа, оскільки (незважаючи на різну семіотичну природу) їм обидвом властиві медіальні функції генерування, трансляції, інтерпретації та обміну семіотичною інформацією (у специфічних каналах чи середовищі – аудіальному, візуальному тощо).

Тож, за допомоги методології інтермедіального аналізу можна, на нашу думку, не тільки простежити за семіотичним шляхом «пере-

творення» музичного тексту в його блокчейнізований інваріант, але й оцінити соціокультурні передумови, наслідки та значення цифрових технологій арт-блокчейну в сучасних процесах культуротворення. Загальнокультурологічні світоглядні позиції теорії інтермедіальності, що є складовою семіології мистецтва (і, ширше, теорії та історії культури), дозволяють розгорнути дискусію як у семіотичній площині дослідження музичних і технічних мов, кодів, текстів, так і охарактеризувати комунікативну специфіку моделювання, трансляції й рецепції новітніх цифрових текстів культури.

Відтак методологічний інструментарій теорії інтермедіальності надає можливість досягнути як техніко-конструктивні, так і художньо-змістові аспекти застосування nft-технологій в музиці на міждисциплінарному стику точних (інформатика, математика) та гуманітарних наук (культурологія, мистецтвознавство, соціальні комунікації), що на наше переконання, розкриє евристичний потенціал культурсеміотичних досліджень арт-блокчейну в найближчому майбутньому.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/14>

Печеранський І. П.,
*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та педагогіки
Київського національного університету культури і мистецтв*

ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ: ДОСВІД КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ

Перш ніж з'ясувати епістемологічний статус й концептуальні підстави індустріалізації аудіовізуальної культури, зазначимо, що попри зв'язок культури з індустріальною діяльністю, орієнтованою на тиражування результатів творчої праці, поняття «культурні індустрії» («cultural industries») все ж містить певну суперечність через те, що культура переважно трактується як духовний феномен, далекий від комерційного розрахунку та бізнесу, а тому традиційно є затратною, а не продуктивною складовою економіки. Представники франкфуртської школи філософії пов'язували «культуріндустрію» (kulturindustrie) з дегуманізацією, домінуванням і маніпулюванням (М. Горкгаймер і Т. Адорно), з формуванням «одновимірної» (one-dimensional) людини (Г. Маркузе). Але з 70-х рр. минулого століття

ситуація змінилася, коли вийшла праця французьких соціологів А. Гює, Ж. Іон, А. Лефевр, Б. М'єж і Р. Перон «Капіталізм і культурні індустрії» (1978), в якій вони не лише описали протиріччя творчості та ринку, а й наголосили, що культурні індустрії створюють нові можливості для виробництва і популяризації культурних благ для широкої аудиторії, класифікували культурні продукти в залежності від організаційних аспектів й технічної складової виробництва, від створення додаткової вартості та способу комерціалізації.

Зміна соціального статусу культурних індустрій та перетворення їх на важливий фактор економічного життя в сучасну епоху, пов'язані з розвитком науки та інформаційних технологій, який об'єднав телебачення, аудіовізуальний контент і інтернет, точніше з феноменом «технічної відтворюваності» (В. Беньямін), що найбільше проявив себе в кіно, книговидавництві та аудіовізуальному виробництві. Отже, перетворення продуктів символічного виробництва під дією технологічних способів відтворення, інтеграції комп'ютера, TV і мультимедіа, пов'язаних з Інтернетом, демократизувало культурні та аудіовізуальні продукти, створило умови для їх масштабування та поширення. При цьому, необхідно відзначити організованість і централізованість цих процесів через те, що основними драйверами розвитку галузі залишаються культурна політика та великі гравці телекомунікаційного ринку.

Поряд з організованістю і централізованістю індустріалізація передбачає й інституалізацію, на чому наголошує Д. Гезмондлаш, коли функціонування сфери культурних індустрій розглядає крізь призму роботи інститутів (комерційних і некомерційних організацій), які приймають участь у виробництві соціального змісту, сенсів і текстів, того, що він позначає терміном «символічна креативність» (symbolic creativity) [5]. До них відносяться TV, кінематограф, книговидання, музична індустрія, реклама та виконавські мистецтва тощо. Ця символічна креативність передбачає вироблення, використання та інтерпретацію сенсів, які мають екстралінгвістичний характер, в процесі комунікації (сенс вчинку, жести, мовчання тощо) з метою розваги, передачі інформації, ідеологічного впливу та освіти та ін. Ключовою і визначальною залишається символічна цінність, що, у свою чергу, дає підстави виробникам аудіовізуальної продукції використовувати технології створення екранного видовища у різних цілях (розважальних, інформативних, маніпулятивних тощо).

З «символічною креативністю» перегукується думка вчених Е. Едмондса та С. Паулето про те, що специфікою аудіовізуального мистецтва є продукування / синтезування інтерактивної та імерсивної віртуальної реальності, що створює підстави для його індустріалізації,

чого не скажеш, приміром, про театр. «Кіно і телебачення в основному для формування нарративу залучають аудіальну та візуальну складову. Аудіо/відео роботи, як, наприклад, розроблені в ході проекту COSTART є абстрактними і не репрезентують певну об'єктивну реальність, що існує поза межами твору, як-то море чи пейзаж. Співвідношення між аудіо- та візуальними параметрами можуть бути математичними, метафоричними або інтуїтивними. У деяких випадках джерело цифрового сигналу, що застосовують для синтезування аудіо, своєю чергою використовують для синтезу візуального. Аудіовізуальні твори існують у просторі можливостей» [4].

Аудіовізуальні індустрії долучаються до нового способу накопичення капіталу та цілеспрямованого виробництва культурних сенсів, до обслуговування символічної творчості, перебуваючи на перетині мистецтва, бізнесу і технологій. Процеси індустріалізації аудіовізуальної культури спрямовані на максимальну сегментацію та індивідуалізацію масового споживача, передбачають локалізацію вузьких цільових аудиторій, а також специфікацію екранного продукту під них. Йдеться про такі формати контенту, як аудіальний (аудіо), візуальний (текст, інфографіка, фото, анімація) та змішаний аудіовізуальний (відео, анімація, яка супроводжується звуком) [1, 50].

Серед концептуальних засад індустріалізації аудіовізуальної культури слід виділити теорію індустріального суспільства (Д. Белл), теорію мережевого «інформаційного суспільства» (М. Кастельс), теорію «креативного класу» (Р. Флорида) та «креативну економіку» (Д. Гоукінс). Теоретична легітимація аудіовізуальних індустрій, як і творчих (креативних) індустрій в цілому, ґрунтується на конвергенції виробничої, підприємницької та творчої діяльності, створенні нових соціально затребуваних продуктів, а також на включенні аудіовізуального контенту у систему ринку.

Опираючись на думки, з одного боку, таких авторів, як С. Дебайзер та Е. Мартенс, які зазначили, що «аудіовізуальне мистецтво є молодим, динамічним, перебуває у пошуку перетину кордонів для дослідження нових способів вираження» [3], а з іншого на позицію дослідників Д. Проценка та Д. Тупчіска, що аудіовізуальна сфера набрала сьогодні дуже швидкі темпи розвитку, за якими вчені не встигають, тому досі триває систематизація різноманітних явищ аудіовізуальної культури [2], зауважимо, що це суттєво сповільнює теоретико-методологічне обґрунтування та легітимацію аудіовізуальних індустрій, як окремого виду креативних індустрій, а також їхнє комплексне дослідження, що на сьогоднішній день відсутнє. Робота в цьому напрямку триває.

Список використаних джерел:

1. Лісневська А.Л., Фруктова Я.С. Аудіовізуальний контент: до питання ризиків впливу сучасних медіа. *Інтегровані комунікації*. 2019. 2 (8). С. 47-54.
2. Проценко Д., Тупчієнко Д. Огляд підходів до регулювання нових конвергентних аудіовізуальних засобів масової інформації: міжнародний досвід. Київ, 2012. 110 с. URL: https://www.nrada.gov.ua/wpcontent/uploads/2017/03/Brochure_ReviewOfRegulatoryApproaches.pdf.
3. Debuysere S., Martens E. Audiovisual Arts. 2008. URL: http://bamart.be/files/BAMAV_BW_210808.pdf.
4. Edmonds E., Pauletto S. Audiovisual Discourse in Digital Art. SIGGRAPH 2004. *International Conference on Computer Graphics and Interactive Techniques*. 2004. P. 116–119. URL: <http://lindacandy.com/COSTART/pdfFiles/EdmondsPauletto.pdf>.
5. Hesmondhalgh D. The Cultural Industries. Fourth edition. London: SAGE, 2019. 568 p.

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**РОЗВИТОК СУСПІЛЬНИХ НАУК
В СУЧАСНИХ УМОВАХ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

23–24 вересня 2022 року

м. Київ, Україна

Підписано до друку 26.09.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 3,25. Тираж 100. Замовлення № 0922-140.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубічка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.